

cilt
4

BALKANLARDA İSLÂM MİADI DOLMAYAN Umut

İSLAM IN THE BALKANS
UNEXPIRED HOPE

VAKTİ AZİZDEN VAKTİ ZELALETE
FROM TIMES OF GLORY TO TIMES OF HUMILITY

EDİTÖR
MUHAMMET SAVAŞ KAFKASYALI

ANKARA - BELGRADE - BUCHAREST - BUDAPEST - CHISINAU - KIEV
PODGORICA - SARAJEVO - SKOPJE - TIRANA - ZAGREB

İnceleme Araştırma Dizisi

Yayın No:19

BALKANLARDA İSLAM
MİADİ DOLMAYAN UMUT

Cilt 4: Vakti Azizden Vakti Zelalet
From Times of Glory to Times of Humility

Editör

Dr. Muhammet Savaş KAFKASYALI

Balkanlarda İslam: Vakti Azizden Vakti Zelalet - *From Times of Glory to Times of Humility* / **Editör:** Dr. Muhammet Savaş Kafkasyalı
Ankara: T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 2016 5.c.
(2902 s.) ; 16*24 cm T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
inceleme-araştırma-dizisi; yayın no:19

İçindekiler:

- c.1:** Muğlaklıktan Berraklığa / *From Ambiguity to Clarity*
c.2: Türkistan'dan Balkanlara / *From Turkestan to the Balkans*
c.3: Gönül Fethinden Zihniyet Temsiline / *From the Conquest of Hearts to the Representation of Mentality*
c.4: Vakti Azizden Vakti Zelalet / *From Times of Glory to Times of Humility*
c.5: Köprüler Yıkan Zihniyetin Yıkılışı / *Demolishing Mentality Which Demolishes Bridges*
ISBN: 978-605-9642-11-8 - Takım
ISBN: 978-605-9642-15-6 - Cilt-4
Kafkasyalı, Muhammet Savaş

Redaksiyon

Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN
Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM

Proje Ekibi

Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER
Dr. Hamza KOLUKISA
Dr. Fatih VEYİS
Hasan BEKDEŞ

Tasarım-Baskı

Karınca Creative Ajans

Adres: Dr. Mediha Eldem Sokak 56/1 Kızılay/Ankara
Tel: 0 312 431 54 83 / Faks: 0312 431 54 84
<http://www.karincayayinlari.net>
karinca@karincayayinlari.net

Baskı Tarihi: 2016

Baskı Yeri: Ankara

Baskı ve Cilt: Eflal Matbaacılık
Sertifika No: 13987

© Tika Yayınları

GMK Bulvarı No:140 / Anadolu Meydanı
PK: 06570 Çankaya/ANKARA

Tel: +90 312 939 70 00

Fax: +90 312 939 75 15-16

www.tika.gov.tr

Bulgaristan'da Şumnu Şehrinde “Medresetün Nüvvab”: 1922-1948

Osman KILIÇ

Nüvvab Medresesi Muallimi, Emekli Diplomat

Hasan Hüseyin YILMAZ

Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

Özet

Osmanlı Devleti, kaybettiği Balkan topraklarında kalan Müslüman ve Türklerin eğitim-dini haklarının kendi hâkimiyeti sonrasında da korunmasına önem vermiştir. Bunun için de Osmanlıdan ayrılan yerlerle ilgili yapılan anlaşmalara, Türk ve Müslümanların eğitim-dini haklarıyla ilgili maddeler eklenerek konuya uluslararası bir özellik kazandırmış, sonraki zamanlarda da bunların uygulanışının takipçisi olmuştur. Sınırlarının dışında kalan yerlerde siyasi hâkimiyeti sona ermesine rağmen, böyle bir yöntemle Türk ve Müslümanların eğitim-dini hayatlarında bir inkıta olmamasını sağlamaya çalışmıştır. Bulgar bağımsızlığını takip eden yıllarda imzalanan İstanbul Antlaşması ek protokolüne bir madde olarak eklenen Nüvvab Medresesi, bu şartlar altında Türklerin yoğun olarak yaşadığı Şumnu şehrinde kurulmuştur. Büyük kısmı krallık dönemi olmak üzere, bu kurum Bulgaristan'daki Müslüman Türk Azınlığına çeyrek asır hizmet vermiştir. Komünizmin ilk yıllarında kapatılmasıyla birlikte mezunlarının büyük kısmı Türkiye'ye göç etmiştir. Bu okulda yetişen eğitimli insanlar, başta diyanet olmak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin değişik kurumlarında önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

“Medresetün Nüvvab” in the City of Shumen in Bulgaria: 1922-1948

Summary

The Ottoman Empire gave importance to education and religious rights of Muslims and Turks after its own sovereignty in Balkan lands. To achieve this, it added materials of education and religion of Turks and Muslims to the agreements about the lands it lost ; by this way they made it universal and followed whether they were applied or not. It tried continuation of religious and educational rights of Turks and Muslims even though they lost political sovereignty in the lands of withdrawal. Medresetün Nüvvab added in supplementary protocol of Istanbul agreement signed in the following years of independence of Bulgaria was established under these conditions in Shumen city. The institution served minority of Muslim Turks for quarter century mostly in the period of kingdom. Large number of graduates migrated into Turkey after it was closed in the first years of communism. Educated people from this institution worked at critical positions in Turkish Republic.

Giriş

Balkanlarda Türk ve Müslüman varlığını Selçuklu-Osmanlı öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Selçuklu-Osmanlı öncesinde Türk varlığı genelde kuzeyden gelen göçlerle gelişmiş olup, bunlar Müslüman olmayan Türkler olma özelliği göstermektedir. Selçuklu-Osmanlı ile birlikte Balkanlara göç eden Türkler ise Müslüman Türklerdir. Balkanlara ilk Müslüman Türk iskânı Selçuklular döneminde İzzeddin Keykavus önderliğinde gerçekleşmiş olup, bu iskân başarısız olmuştur. Nitekim bu dönemde gidenlerin bir kısmı tekrar Anadolu'ya dönerken, diğer kısmı ise Bizans'ın tazyiki ile Ortodoklaşmış, Hristiyan Gagavuz Türkleri olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.¹

Balkanlara asıl Müslüman Türk iskânı ise Osmanlının bölgeye gerçekleştirdiği fetih hareketlerinden sonra XV.-XVII yy. arasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde gerçekleşen göçlerle gelen nüfus sayesinde Balkanların bazı yerleri tamamen Müslümanlaşmış ve Türkleşmiştir. Bu iskân hareketleri XIX yy. ikinci yarısından itibaren tam tersi bir mahiyet kazanarak Anadolu'ya tersine göçler başlamıştır.² Bir zamanlar yoğun şekilde Türkleşme ve Müslümanlaşmanın gerçekleştiği yerler, bu dönemde adeta boşalmıştır. Göçlerin yoğun olarak yaşandığı yerlerin başında Bulgaristan gelmektedir. Bulgaristan'dan Anadolu'ya yoğun şekilde göçlerin meydana gelmesine rağmen gerek Bulgar Prensiği ve krallık döneminde, gerekse Komünist dönemde Türkler, Bulgaristan'ın bazı yerlerinde yoğun olarak yaşamışlardır. Şumnu ve çevresi Bulgaristan'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerlerin başında gelmektedir.³

Bulgar bağımsızlığı ve Balkan Savaşlarının ardından Osmanlı ile imzalanan 1913 İstanbul Antlaşması gereğince Müslüman Türk Azınlığının dini kurumları, Bulgaristan Baş Müftülüğü kanalıyla Osmanlı Şeyhülislamlığına bağlı kalmaya devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulup hilafet kaldırılınca, bu müftülüğün İstanbul'la bağlantısı kesilmiştir. Baş müftülüğe bağlı bir kurum olarak kurulan Nüvvab; 1928 yılına kadar Bulgaristan Türkleri için yalnızca dini kadrolar yetiştiren bir yükseköğretim kurumu iken, 1928 yılından sonra dini ve eğitim kadroları yetiştiren bir kurum olma özelliği göstermiştir. Kapatılmasına kadar olan süreçte, bu okul mezunları Bulgaristan Türklerine önemli hizmetler vermişler, 1950 göçünden sonra bunlar, hizmetlerine Türkiye'de başta devlet kurumları olmak üzere, değişik sivil toplum örgütleri ve ekonomik sektörlerde devam etmişlerdir.

1 Machiel Kiel, *The Incorporation of the Balkans into the Ottoman Empire 1353-1453, Turkey* Volume 1 Bizantium to Turkey (Edited by. Kate Fleet), Cambridge University Press, UK, 2009, pp.141.

2 Gülfettin Çelik "Osmanlı'da İskân Tarihi ve Ömer Lütfi Barkan, Osmanlıda Nüfus ve İskân Politikaları", Ekim, 2005-Haziran 2006, Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi, 10, Mart, İstanbul, 2009, s.19.

Nedim İpek, Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.155-172.

3 Hüseyin Çetin Arslan, Türk Akıncı Beyleri ve Bölgenin İmarına Katkıları (1300-1451) T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s. 230-240.

Bulgaristan'daki Müslüman Türk Azınlığının eğitimi için açılan Nüvvab Medresesinin, krallık dönemi ve komünizmin ilk yıllarında bu azınlığın eğitim ve kültür hayatına olan etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca, komünist dönemi takip eden yıllarda Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin Türk eğitim ve kültür hayatına olan etkilerinin genel hatlarıyla belirlenmesi amaçlanmıştır.

Osman Kılıç'ın canlı hatıralarından sözlü tarih kaynağı olarak yararlanılmıştır. Zira Osman Kılıç, 1920 yılında krallık dönemi Bulgaristan'ında dünyaya gelmiş, Müslüman Türk Azınlığın ilk ve ortaöğretim kurumlarından mezun olduktan sonra yükseköğrenimini Nüvvab'ın tali ve âli kısmında tamamlayıp, mezun olduğu kurumun eğitim kadrosuna dâhil olmuş ve bu kurumun son yıllarına kadar muallim olarak görev yapmıştır. Ayrıca Nüvvab'la ilgili yayınlanan eserler, bu kuruma ait yazılı ve görsel belgelerden de istifade edilmiştir.

Osmanlı Döneminde Bulgaristan Türklerinin Eğitim ve Kültür Hayatı

Osmanlı döneminde Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültür hayatı, merkeze bağlı diğer yerlerde olduğu gibi genel olarak Tanzimat'a kadar değişikliğe uğramamıştır. Bunun içinde Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültür hayatını Tanzimat öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür.⁴ Tanzimat'tan önce ilköğrenim, duruma göre bir ya da iki yıl olarak, çoğunlukla camilerin müstemilatında bulunan ve mektep denilen eğitim yerlerinde din görevlilerinin kontrolünde yürütülmüştür. Temel dini bilgilerin öğretilmesi amacıyla, buralarda İlmihal, Kur'an-ı Kerim ve Tecvid dersleri verilmiştir.⁵ Bu eğitim, kız ve erkeklerle birlikte verilen temel eğitim özelliği göstermektedir. Bundan sonraki eğitim ise, isteğe bağlı olarak sancak şehirlerindeki medreselerde sürdürülmüştür. Bahsedilen medreselerde 4-5 yıl dini ağırlıklı bir eğitim verilerek, imam-hatip gibi din görevlilerinin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Mekteplerde görülen ilköğrenimden ya da sancaklardaki medrese eğitiminden sonra, İstanbul Medreselerinde öğrenim görenler de olmuştur.⁶

4 Bulgaristan devleti 1878 yılından itibaren Bulgar Prensiği olarak Balkan Dağlarının kuzeyinde şekillenmeye başlamış, 1885 yılında Doğu Rumeli topraklarının ilhakıyla günümüzdeki sınırlarına ulaşmış, 1908 yılındaki bağımsızlık ilanıyla Bulgaristan devletine dönüşmüştür. Dolayısıyla Tanzimat'ın ilan edildiği yıllarda Bulgaristan devleti olmayıp, daha sonra kurulmuş olan bir devlettir.

5 Tüm köylerde cami bulunmakta olup, bu camilerdeki görevlilerin ücreti harmandan sonra her hane tarafından verilen birer şinik buğdayla karşılanmıştır. Şehirlerdeki imamların ücretleri ise Cemaat-i İslamiye idaresinde bulunan vakıf emlakinin gelirlerinden karşılanmıştır. Bu dönemde hemen hemen tüm sancaklarda Osmanlıdan kalma vakıf emlakı, hanlar, hamamlar, oteller, araziler, çayırar bulunmaktadır. Encümen heyeti ya da cemaat-i İslamiye denen kuruluşlar buradaki vakıf emlakinin kontrolünü ve idaresini sağlamıştır.

6 Özellikle kuzeydoğu Bulgaristan'da hemen her köyde İstanbul Medreselerinden icazetli âlimler bulunmaktadır. Nitekim Bulgaristan bağımsızlığından sonra burada baş müftülük yapmış olan Abdullah Sıtkı, Kerim Bekir, Hocaşade Mehmed Muhiddin Efendiler İstanbul medreselerinde tahsil görmüş olan kişilerdir. Şumnu ve çevresinin İstanbul'la bağlantısının kuvvetli olmasının en önemli nedeni ise Bulgaristan topraklarının önemli bir kısmının İstanbul'un hinterlandında kalmasından kaynaklanmaktadır. Anadolu toprakları için böyle bir durum söz konusu değildir, çünkü Anadolu'nun İstanbul ile bağlantısı, Bulgaristan topraklarına göre ve özellikle Doğu Bulgaristan'a göre çok daha zordur. Buna karşılık Varna

Tanzimat'tan sonra ilkokullar, 4 yıl ve zorunlu hale getirilmiştir. Bu kurumlar da dini ilimlerin yanında fenni ilimlerle sarf ve nahiv gibi dil bilgisi dersleri de verilmeye başlamıştır. İlkokuldan sonra devam etmek için eski medreseler varlığını korurken, Tanzimat'ın önemli bir kurumu olan Rüştiyeler açılmıştır. Rüştiyeler, Tanzimat'tan sonra giderek medreselerin yerini almaya başlamış, medrese eğitim kurumları ise azalmıştır.⁷ Bunlar, günümüzün ortaokulları mesabesinde olup, ilk açıldığı yıllarda eğitim süresi 4 yıl iken sonraki zamanlarda 3 yıla indirilmiştir. Buralarda fenni ağırlıklı bir tedrisat verilip yabancı dil olarak Türkçe, Bularca, Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri verilmiştir. Sahada 1918 yılına kadar pedagoji yani muallim okulları olmadığı için buralardaki rüştiye mezunları ilkokul ve rüştiyelere muallim olabilmişlerdir.

Nüvvab'ın Açılışı, Yapısı ve Faaliyetleri

1878 Berlin Antlaşmasına göre, Balkan Dağlarının kuzeyinde Bulgar Prensligi; güneyinde ise Doğu Rumeli Eyaleti kurulmuştur.⁸ 1885 yılında Bulgar Prensligi Doğu Rumeli Eyaletini ilhak etmiş, 1908 yılında ise bağımsızlığını ilan etmiştir. Osmanlı, bu durumu kınamakla yetinmiş, 1913 yılında imzalanan İstanbul Antlaşmasıyla da bağımsız Bulgaristan Devletini tanımıştır.⁹ Bu antlaşmaya göre Bulgaristan'daki Türkler, Bulgaristan vatandaşı olmakla birlikte Müslüman Türk Azınlığı olarak kabul edilmiş, bunların dini ve eğitim hayatıyla ilgili konular antlaşmaya ek protokol olarak eklenmiştir. Bağımsız Bulgaristan'da Osmanlı zamanındaki eğitim kurumları yani ilkokullar, rüştiyeler ve sancak medreseleri aynen kalıp, Müslüman Türk Azınlığının ilk ve orta öğrenimine hizmet verirken, yeni durumda yükseköğretim sorunu hâsıl olmuştur.¹⁰ Müslüman Türk Azınlığının dini ve eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak yükseköğretim kurumlarının açılması, İstanbul Antlaşmasına katılan Osmanlı temsilcisi Talat Paşa'nın ısrarlarıyla, bahsedilen antlaşmaya bir ek protokol maddesi olarak eklenmiştir.¹¹ Bu antlaşmaya göre açılması düşünülen dini eğitim kurumu "Nüvvab" olacaktır. Bahsedilen antlaşma, Bulgar bağımsızlığından 5 yıl sonra, 1913 yılında imzalanmış, bu antlaşmadaki

limanının İstanbul'la direk bağlantısı sayesinde Bulgaristan topraklarıyla İstanbul arasındaki ulaşım kolayca sağlanmıştır.

- 7 Mehmet Çelik, "Tanzimat in the Balkans: Mıdhat pasha's Governorship in the Danube Province (Tuna Vilayeti) 1864-1868", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, The Institute of Economics and Social Sciences, Ankara, 2007
- 8 Osman Köksal, *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Ordugâhı Kasabası ŞUMNU*, Araştırma Yayınları, Ankara 2006, s. 43.
- 9 Mehmet Hacısalıhoğlu, "Bulgaristanda Bağımsızlıktan Günümüze Yer İsimlerinin Değiştirilmesi", Balkanlarda İslam Medeniyeti (II. Milletlerarası Sempozyum Tebliğleri), Tiran Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003, s.180-181.
- 10 Osmanlı döneminde Bulgaristan toprakları üzerinde Müslümanlara eğitim veren yükseköğretim kurumları bulunmaması nedeniyle, yükseköğretim İstanbul'daki Fatih ve Süleymaniye Medreseleri gibi yüksek kısmı olan medreselerden karşılanmıştır. Bulgar bağımsızlığından sonra ise Türk azınlığının yüksek öğretim sorunu hâsıl olmuştur.
- 11 Osman Kılıç, Kader Kurbani, Balkan Göçmenleri İktisadi Araştırma ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, (BİSAV), Ankara, 2002, s. 64.

ilgili maddelerin hayata geçirilmesi ise 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı nedeniyle gecikmiştir. Osmanlı ile Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşında ittifak devletlerine karşı aynı blokta yer almaları, savaş sonrası Bulgaristan'ındaki siyasi durum, iki devlet arasında bir yakınlaşma olmasına, dolayısıyla 1913 İstanbul antlaşmasındaki Müslüman Türk Azınlığın eğitimi ile ilgili maddelerin hayata geçirilmesine imkân sağlamıştır.¹² Sonuç olarak bahsedilen antlaşmada ifade edilen eğitim ihtiyacını karşılamak için "*Dar-ul Muallimin*" Bulgaristan'da 1918 yılında açılmıştır. Din görevlileri ihtiyacını karşılamak için ise "*Medresetün Nüvvab*"; 1919 yılında nizamnamesi hazırlanmış, 1922-23 ders yılında talebe almaya başlamıştır.¹³

Açılmış olan Nüvvab Medresesinin müfredat programını hazırlamak için Bulgaristan'ın seçilmiş ilk baş müftüsü Hocaade Mehmed Muhiddin Efendi'nin başkanlığında bir komisyon oluşturulmuştur. Hüseyin Hüsnü, Hocaade Sadeddin, Süleyman Sırrı, Osman Nuri, Abdullah Meçik, Mehmet Masum, Mehmet Celil, komisyonun diğer üyeleri arasında bulunmaktadır.¹⁴ Bu komisyon Şumnu Nüvvab'ında, tıpkı İstanbul Nüvvab Medresesinde olduğu gibi fenni ve dini ilimlerin birlikte okutulmasına karar vermiştir.¹⁵ Bu okulda okutulacak olan Fenni ilimler, Bulgar Gimnazyalarında (Liselerinde) okutulan fenni ilimlere göre ayarlanmaya çalışılmış, dini derslere de zaman kazanmak için fenni derslerin saatleri biraz düşük tutulmuştur.¹⁶

Krallık dönemi Bulgaristan'ında devlet, Türk ilkokul ve Rüştiyelerine mali destek sağlamamış, bunlar bulundukları yerlerdeki Türklerin sağladığı aynı yardımlarla ayakta kalmıştır.¹⁷ Bulgaristan Müslüman Türk Azınlığının muallim ih-

12 Birinci Dünya savaşı sonrası Bulgar kralı Ferdinand'ın Almanya'ya kaçışının ardından Bulgaristan'da %80 lik bir halk desteği ile kurulan Aleksandır Stamboliski hükümeti ile Osmanlı ve Atatürk arasında dostane ilişkiler gelişmiştir.

13 Sadi Bayram ve Hayreddin Ersal, "Bulgaristanda Müftü Yardımcısı Yetiştiren Bir Vakıf Kuruluşu Nüvvap", Vakıflar Dergisi XX. Sayı, MAS Matbaacılık Ankara, 1988, s. 417.

14 Kılıç, a.g.e., Ankara, 2002, s. 69.

Nüvvab sözcüğü Arapça olup, Naib'in cem'ini oluşturmakta, müftü vekilleri anlamına gelmektedir. Osmanlıdaki "Mekteb-i Kudat" ayarında bir okuldur. Bunun en büyük özelliği ise o zamana kadar Medreseler âleminde olmayan bir inkılâbı gerçekleştirmiş olmasıdır. Nitekim bu okullarda dini ilimlerin yanında fenni ilimler de verilmiş, buradan değerli ilim ve din adamları yetişmiştir.

15 Nüvvab Medresesi, Osmanlı Devleti'nde 1854 yılında kadı vekili yetiştirmek amacıyla "*Mekteb-i Nüvvab*" ismiyle kurulan, II. Meşrutiyet'le birlikte "*Mekteb-i Kudat*" olarak isimlendirilen, günümüzde ise yaklaşık olarak "*Hukuk Fakültesi*" ne karşılık gelen bir okul olma özelliği göstermektedir. Bkz. Hüseyin Atay, "Medreselerin Islahatı" (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/771/9804.pdf>) s.14 Öğretmen yetiştirmek için Şumnu da açılan Darul Muallimin 10 yıl çalışıp 1928 yılında kapatılmasından sonra Nüvvab'ın müfredatında değişiklik yapılarak, kapatılan Darul Mualliminin muallim yetiştirme görevi de Nüvvab'a yüklenmiştir. Böylece, başlangıçta din adamı yetiştirmek için açılmış olan bu kurum, daha sonra Müslüman Türk azınlığının ilkokul ve ortaokullarına muallim yetiştirmeye de başlamıştır. Bkz. Hüseyin Atay, "Medreselerin Islahatı" (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/771/9804.pdf>)

16 Bulgar Gimnazyalarında fizik dersi haftada 3 saat iken; Nüvvab'ta 2 saat olarak ayarlanmış, aradaki 1 saat ise dini ilimlere aktarılmıştır. Matematik dersi de aynı şekilde 1 saat eksik verilerek bundan kazanılan zaman pedagoji derslerine aktarılmıştır.

17 Burada çalışan muallimlerin maaşları her Türk azınlığı hanesinden 1 er şinik (18kg) buğday toplanarak karşılanmaya çalışılmıştır. Türk okullarında Bulgarca dersi için bir Bulgar muallimlerinin çalıştırılması yükümlülüğü, bunun maaşının Bulgar okullarındaki muallimlere ödenen maaşla orantılı ve nakdi olarak ödenmesi zorunluluğu, bu dönemde Türk azınlığını mali açıdan zor duruma düşürmüştür.

tiyacı Tanzimat'tan 1918 yılına kadar genel olarak Rüstiye mezunlarından sağlanmıştır.¹⁸ 1918 yılında Darul Mualliminin açılmasıyla Müslüman Türk Azınlığı, görevi muallim yetiştirmek olan bir kuruma sahip olmuştur.¹⁹ Aynı dönemde Nüvvab Medresesinin açılmasıyla da bahsedilen azınlık, görevi din adamı yetiştirmek olan bir kuruma sahip olmuştur.

Nüvvab Medresesi Müslüman Türk Azınlığın devlet içindeki en yüksek dini statüsü olan Bulgaristan Baş Müftülüğe bağlı olup, baş müftülük ise Bulgar Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki Mezahipler Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır.²⁰ Nüvvab'ta, erkek talebeler eğitim almış olup, kız talebe kabul edilmemiştir. Kayıt ve mezuniyette yaş ve medeni duruma yönelik bir sınırlama olmayıp, evli talebeler de öğrenim görebilmiştir.

Nüvvab'a talebe yetiştirmek için Şumnu'da Medrese-i Aliyye adında bir orta öğretim kurumu açılmış olmakla birlikte, ülke genelindeki Türk Rüstiyesi mezunları da bu okula kabul edilmiştir.²¹ Bulgaristan'da Şumnu dışında özellikle Gerlova yöresi Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerler arasında olmasından dolayı, Burgaz Sanacağının Karnobat Kazasına bağlı Kiremitlik ve Çiftlik Medreseleri ıslah edilip, bunlardan' da Nüvvab'a talebe kabul edilmiştir.²²

18 1913 İstanbul Antlaşmasından sonra Bulgaristan ile gelişen iyi komşuluk ilişkileri dönemi olan I. Dünya savaşı esnası ve sonrasında, Osmanlı Devleti Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığının Rüstiyelerinde görev yapmak için muallimler göndermiştir.

19 Bu okul, 1918 -1928 yılları arasında hizmet vermiş, Bulgar eğitim bakanlığı tarafından Bulgar Gimnazılarına (Liselerine) denk sayılmıştır. Bu kurumun başına İstanbul'da eğitim görmüş, Türkçe bilen bir Bulgar atanmıştır.

20 Bulgar hükümeti Türk azınlığın dini statüsü olan baş müftülüğü, dışişleri bakanlığının "Mezahipler Genel Müdürlüğü"ne bağlamıştır. Ermeni ve Yahudi azınlıkların dini statüsünde buraya bağlı olup, buranın genel müdürlüğüne de İstanbul'dan Bulgaristan'a göç etmiş eğitimli bir Bulgar olan Sarafov atanmıştır.

21 Bu okul 4 senelik olup genelde dini ağırlıklı bir eğitim verilmekteydi. Nüvvab'ın güneyinde bulunan Saat camii'nin mektepleri kullanılmıştır. Medrese-i Aliyye'nin müdürlüğünü, Nüvvab'ın ali kısım mezunlarından Hazret yapmıştır. Öğretim kadrosundaki diğerleri ali kısım mezunlarından Necip Asım ve Halil Ali Osmanoglu, Mustafa Reşit Efendi (Hocazadenin iç güveyi, Osman Kılıç'ın kayınpederi) ve Bulgarca muallimi Hüsnü Efendi'dir. Sonraki zamanlarda bu okulun Bulgarca muallimliğine bir Bulgar atanmıştır. Eski Cami medresesinin medrese odaları bu okulun talebelerine yurt olarak tahsis edilmiştir. Medrese-i Aliyye talebeleri Eski Camiyi tatbikat camii olarak kullanmaktaydı. Eski Cami Medresesi müderrisleri murasele ile atanmakta olup, sırasıyla Hacı Hüseyin Efendi, Hocazade Mehmed Muhiddin Efendi, ve Ali Rıza Efendiler olmuştur. Osman Kılıç'ta baş müftülük tarafından ilk önce Eski Camii Müderrisliğine, oradan da Nüvvab'a muallim olarak atanmıştır.

22 Çiftlik ve Kiremitlik Medreselerinin müfredatı Medrese-i Aliyye ile denkleştirilmiş, burada yaşayan Müslüman Türk azınlığı çocuklarının Şumnu'daki Medrese-i Aliyye'ye gelmesine gerek kalmadan memleketlerine yakın yerlerde eğitimlerini alarak Nüvvab'a hazırlanmaları sağlanmıştır.

Harita 1: Şumnu Nüvvab Medresesi Konum

Nüvvab'ın eğitim kadrosu olan “*heyet-i tâlimiye*” sini ikiye ayırmak mümkündür. Kurucuları olan ilk nesil muallimleri, genel olarak İstanbul Medreselerinde eğitim almış kişilerdir (**Fotoğraf 1**). Bunların başında Nüvvab'ın banisi olan Emrullah Feyzullah Efendi gelmektedir.²³ Nüvvab tali kısmında “itikad-ı ulumiyye” yani kelim derslerini, Abdullah Harputinin “*Muvazza-i İlm-i Kelam*” isimli eserinden vermiştir. Bu şahıs aynı zamanda Nüvvab'ın 1922-1942 yılları arasındaki müdürüdür. Muhaddis ve Müfessir Yusuf Ziyaeddin Efendi (Şeyh Efendi), Mustafa Hayri Efendi bu okulun ilk nesil eğitimcilerini oluşturan diğer isimlerdir.²⁴ Bunlar, Nüvvab dini eğitiminde üçlü saç ayağını oluşturmuştur.²⁵

23 Kendisi İstanbul Darülfünunun ilahiyat kısmından mezundur. Bu şahıs ilmi hüviyetinden çok mücadeleci kişiliği ile ön plana çıkmıştır. Nüvvab'ın açılış döneminde müfredatıyla ilgili dini ve reformist kesim arasında tartışmalar yaşanmıştır. Emrullah efendinin başında olan grup Nüvvab'ın fenni ilimlerle birlikte, dini derslerin de okutulduğu dini ağırlıklı bir okul olması taraftarıydılar. Buna karşılık reformist kesim buna şiddetle karşı çıkmış, Emrullah Efendi'nin başında olduğu gruba “irticacı” diyerek, bu şahsın hayatına kastedecek suikastleri de göze almışlardır. Bütün bunlara karşılık Emrullah Efendi mücadeleden yılmamış ve Nüvvab'ın kendi düşünceleri doğrultusunda dini ağırlıklı bir okul olarak açılmasına öncülük etmişlerdir. Mücadeleci kişiliğinden dolayı çevresinde “Mücahit” ismiyle anılmıştır.

24 Mustafa Hayri Efendi, Adıyaman doğumlu olup, İstanbul Mekteb-i Kudatından mezundur. Nüvvabta fıkıh ağırlıklı dersleri okutmuş, ayrıca, haftada 1 saat Farsça dersleri vermiştir. Osman Akif Efendinin baş müftülüğü zamanında Divan-ı Ali Şer'i azalığına atanmıştır. Bu görevi esnasında Arapça tefsir yazmıştır. Bu tefsir, Sabuni tarafından Beyrut'ta basılmıştır. Mustafa Hayri Efendi Türkiye'ye döndükten sonra Coşkun soyadını almış, Eskişehir'e yerleşerek orada vefat etmiştir.

25 Nüvvab heyeti talimiyesinden olup İstanbul Medresesi mezunları dışında kalanlar için ictimai ortamda “muallim” veya “efendi” tabiri kullanılmıştır. İstanbul'daki eski medreselerden mezun olan Emrullah Efendi, Yusuf Ziyaeddin ve Mustafa Hayri için ise ictimai ortamda “müderis” tabiri kullanılmıştır.

Fotoğraf 1: Nüvvab Kadrosu ve Mezunları (1926-1927)

Nüvvab'ın ilk nesil eğitimcilerinden olup bu üçlünün dışında kalanlar da mevcuttur. Bolu Eski Mutasarrıfı Avukat Osman Nuri Bey, Nüvvab talı kısmında Mantık (Mecelle), Teşrih (Antropoloji) ve Hıfzıssıhha derslerini vermiştir.²⁶ Ali Vasfi Bey, Nüvvab'ın Avukat olan bir diğer muallimi olup, Osman Nuri Bey'den sonra Mecelle derslerini veren kişidir.²⁷

Hasip Safveti ve Süleyman Sırrı Efendi Nüvvab'ın ilk nesil eğitim kadrosunda yer alan diğer isimlerdir. Bunlardan Hasip Safveti, ilk dönem Nüvvab'ta; Pedagoji, Fenni Talim, Fenni Tedris derslerini, ayrıca Habip Sevük'ün yazdığı "*Türk Teceddüd Edebiyatı*" kitabından Türk Edebiyatı derslerini vermiştir.²⁸

26 Kendisi 150 likler arasında olduğu için Bulgaristan'daki Türk azınlığı arasına sığınmıştır. Mantık dersini "Mecelle-i Ahkam-ı Adliye" kitabından vermiştir. Nitekim kraliyet döneminde Bulgaristan'da Müftülüklerde Şer'i mahkemeler bulunmakta ve bunlar; Ta'lik, Miras davalarına bakmaktadırlar. O dönemde Bulgaristan Müslüman Türk azınlığı içinde Avukat olan üç kişiden birisidir. Bunlar; Osman Nuri, Osman Raşit ve Süleyman (İzbul) Efendilerdir.

27 Ali Vasfi Bey Bulgaristan'da Rodop havalisi doğumlu olup Osmanlının son Şeyhülislamı Mustafa Sabri Efendi'nin damadıdır. Bir süre Kütahya'da avukatlık yaptıktan sonra Bulgaristan'a göç etmiş ve Şumnu Nüvvab'ında muallimlik yapmıştır. Son derece fasih bir Türkçe konuşan Ali Vasfi Bey, güzel bir belagata sahiptir. Nüvvab'ın ilk nesil eğitim kadrosu içinde yer alan Osman Nuri ve Ali Vasfi Bey ikilisine, çevresindekiler tarafından "Beyler" tabiri kullanılmıştır.

28 Hasip Safveti Bey, Vidin doğumludur. Vidin de bulunan Cemaat-i İslamiyye vakıflarının idaresinden sorumlu olan İbrahim ve Halil biraderler, bu çevrede tedris gören ya da görmek isteyen Türk talebeleri buradaki Türk vakıfları kanalıyla desteklemiş, bunları okumak için Avrupa ülkelerine ya da Türkiye'ye

Süleyman Sırrı; Nüvvab'ın ilk nesil eğitim kadrosunun Riyaziyye (Matematik) ve Cebircisidir. Ayrıca zaman zaman Türk Edebiyatı dersleri de vermiştir.²⁹

Nüvvab'ın ilk nesil eğitim kadrosunun zamanla yaşlanması, Türkiye'den eğitim kadrosu temin edilememesi gibi nedenlerle 1930'lu yıllardan sonra, boşalan Nüvvab kadrolarına, bu okulun âli kısmından mezun başarılı talebeleri tayin edilmeye başlanmış olup, bunlar da Nüvvab'ın ikinci nesil eğitim kadrosunu oluşturmuşlardır³⁰ (**Fotoğraf 2**). İkinci nesil eğitim kadrosundan göreve ilk başlayan ise Hafız Nazif (Konuk) olmuştur. Bundan sonra ise Mehmet Halil (Öztürk); İsmail İbrahim (Akdere) mezun oldukları kurum olan Nüvvab'ta görev yapmışlardır.³¹

Fotoğraf 2: 1946-47 Eğitim- Öğretim Yılı Nüvvab ve Medrese-i Aliyye İkinci Nesil Muallim Kadrosu.³²

göndermişlerdir. Hasip Safveti de bunların desteğiyle Türkiye'de eğitim görmüştür. İyi bir Türkçe ve Bulgarca belagete sahiptir. 1937-38 ders yılında Nüvvab'tan ayrılıp müferrid olarak Türkiye'ye göç etmiş, Türkiye'de Aytuna soyadını almış, Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsünde öğretim üyesi olmuştur. Tek parti döneminde iki dönem Cumhuriyet Halk Partisinden milletvekilliği olmuştur.

- 29 Hasip Safveti ve Süleyman Sırrı birleşerek Nüvvab'ın 6 yıla çıkarılmasını, ilk 3 yıl dini dersler, ikinci 3 yılda ise pedagoji ve fenni derslerin verilmesi fikrini öne sürmüşlerdir. Emrullah Efendi ve Yusuf Ziyaeddin Efendi bunun ileride bölünmeyle sonuçlanacağını düşünerek karşı çıkmışlar, Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığının içinde bulunduğu şartlardan dolayı, bu okuldan mezun olanların hem dini hem de fenni yanının olması ve bu ikisinin bir bütün oluşturması gerekliliğini savunmuşlardır. Sonuç olarak Emrullah Efendi ve Yusuf Ziyaeddin Efendinin fikirleri kabul görmüştür.

Süleyman Sırrı çok yönlü bir âlimdir. İlkokuldan sonra Türk Rüstiyesini okumuştur. Türk Rüstiyesinden sonra ise Bulgar Gimnazyasından mezun olmuştur. Süleyman Sırrı kraliyet dönemi Bulgaristanında Türk ilkokullarına Sarf, Nahiv, Kiraat, Hesap, Hendese kitaplarını hazırlamış olup, Müslüman Türk azınlığına ait okullarda uzun yıllar onun kitapları okutulmuştur.

- 30 Nüvvab heyeti talimiyesi, eski İstanbul medreselerinden mezun olanlar ve Nüvvab mezunları olmak üzere iki türlü kıyafet kullanmıştır. Bunlardan İstanbul medreselerinden mezun olan ve müderris olarak adlandırılanlar siyah cübbe ve şalvar giyerek kırmızı fes ve beyaz sarık takmışlardır. Nüvvab mezunu olanlar da takım elbise, beyaz gömlek giymiş, kravat, kırmızı fes ve beyaz sarık takmışlardır. Komünist dönemde 1944'ten sonra takım elbise giymekle beraber zamanla fes ve sarığı çıkarmışlar, onun yerine ya bere takmışlar ya da başları açık kalmıştır.

- 31 Bunlar Nüvvab Ali kısmının ilk mezunlarından olan başarılı şahsiyetlerdir. Mezun olduktan sonra Bulgaristan'da Müslüman Türklerin yoğun yaşadığı şehirlere müftü olarak atanmışlar, Nüvvab'ta ihtiyaç hâsıl olunca, başmüftülük tarafından Nüvvab'a muallim olarak atanmışlardır. Nüvvab kapatıldıktan sonra, 1950 göçüyle Türkiye'ye gelmişler, Diyanette çalışmışlardır. Nitekim Mehmet Halil Türkiye'de Özetürk soyadını almış, uzun yıllar Bursa-Karacabey müftülüğü yapmıştır. (Mehmet Halil, Nüvvab'ta, Matematik ve Cebir dersleri vermiştir.) İsmail İbrahim ise Türkiye'de Akdere soyadını almış, Isparta müftülüğü yapmıştır.

- 32 1947 Yılı Türk Mektepler Bayramını, Kolonyalar Yaylası Mesire Alanı (25.05.1947)

Ayaktakiler Soldan Sağa: Osman Kılıç, Mehmet Ali Bey, Aşık Mehmet Öztürk, Bilal Efendi (Medrese-i Aliyye Muallimi), Beytullah Şişman, Halil Aydoğdu (Medrese-i Aliyye Muallimi), Osman Keskioglu, İsmail Akdere, Efendi, Hafız Yusuf Efendi, Mehmet Efendi.

Oturanlar Soldan Sağa: Süleyman Sırrı Bey, Yusuf Ziyaeddin Ersal, İsmail Ezherli, Ahmet Davutoğlu, Hafız Nazif Konuk, Mehmet Efendi.

Nüvvab'ın ikinci nesil eğitim kadrosunun göreve başladığı yıllar olan 1930'ların sonlarında, Bulgaristan Müslüman Türk Azınlığının bu kuruma ilgisiyle orantılı olarak Nüvvab'ın talebe sayısı da hızla artmıştır. Nitekim bazı sınıflar üç şubeye kadar çıkarken, toplam talebe sayısı 1000'i aşmıştır. Eğitim kadrosunu takviye etmek için âli kısımda yetişen başarılı talebeler seçilerek 1937-38 ders yılında öğrenim görmek için baş müftülük bursuyla El Ezher Üniversitesine (Mısır) gönderilmişlerdir.³³ Bunlar, Mısır'dan 4 kişi olarak dönmüşler ve Nüvvab'ta Muallimlik yapmışlardır.³⁴

Nüvvab Medresesinin tarihinde 4 tane Bulgarca muallimi olmuş, üç tanesi tali kısımdaki Bulgarca derslerini, 1 tanesi ise âli kısımdaki Bulgar Kanunlarıyla ilgili dersleri vermiştir. Bunların başında uzun yıllar Nüvvab'ta muallimlik yapmış olan Kartolof gelmektedir.³⁵ Kartolof'tan sonra tayin olan ikinci Bulgarca muallimi İliya Antonov olmuştur.³⁶ 1940'lı yıllardan sonra Nüvvab sınıflarında-

33 Nüvvab âli kısım mezunlarından Osman Seyfullah (Keskioglu), Ahmet Hasan (Davutoğlu) ve Muharrem Abdullah (Devecioğlu) isimli talebelerdir. Osman Seyfullah (Keskioglu), Mısır El Ezher Üniversitesindeki alacağı eğitimin Nüvvabta öğrendiklerinin üzerine bir şey katacağına inanmadığından dolayı, dersleri takip edip icazetname alma gereği duymamış, onun yerine bu okulun kütüphanesinde üç yıl araştırma yaparak Şumnuya dönmüştür. Diğerleri ise 4 yıl kalıp icazetname alarak dönmüşlerdir.

34 Hacı İsmail (Ezherli) Bulgaristan'dan Mısır'a eğitim için farklı bir bursla gitmiş olup, bahsedilen üç kişiyle birlikte dönmüş ve Nüvvab'ta göreve başlamıştır.

35 Edirne'de doğmuş ve buradaki Bulgar Lisesinden mezun olmuştur. Ölümüne kadar Nüvvab'ta muallimlik yapmış, ölüm merasimi ve defin masrafları Nüvvab tarafından karşılanmıştır.

36 1930'ların sonunda Şumnu'da iki Bulgar Gimnazyası (lise) bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi erkek gimnazyası, diğeri ise kız gimnazyasıdır. İliya Antonov, dar gelirli bir ailenin çocuğu olarak bu yıllarda Bulgar erkek gimnazyasında öğrenim gören zeki, hitabeti kuvvetli bir talebedir. Antonov'un gimnazya son sınıfta olduğu 1940'ların başında Şumnu'da İliya Antonov'un başında bulunduğu Bulgar lise talebeleri tarafından büyük bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Antonov, Şovenist Bulgar Milliyetçiliği ile ilgili kuvvetli bir konuşma yaptığı için, kendisi milliyetçiler listesine alınmış, bu durum, onun ileride komünist dönemdeki hayatının olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Nitekim komünist dönemin başladığı yıllar olan 1945-46 yıllarında Antonov, milliyetçi duruşundan dolayı komünist partisine sığınamamış, henüz hukuk eğitimini de tamamlamadığı için her açıdan zor durumda kalmıştır. Antonov, Şumnu Gimnazyasını bitirdikten sonra Sofya Hukuk Fakültesine kayıt yaptırarak, bahsedilen fakültenin imtihanlarını dışarıdan vermeye çalışmaktadır. Nüvvab'ın ilk Bulgarca muallimi Kartolof'un ölümünden sonra, Başmüftülük bu başarılı Bulgar milliyetçisini Nüvvab tali kısmına Bulgarca muallimi olarak atanmış, bu yıllarda Nüvvab'ta Osman Kılıç'la birlikte çalışmışlardır. Antonov, o dönemde zor şartlar altında Sofya'daki imtihanlarına gidip gelmeye çalışırken, baş müftülük kendisine Sofya'da barınma imkânı da sağlayarak hukuk eğitimini tamamlamasına yardımcı olmuştur. Geçim sıkıntısı çektiği dönemlerde baş müftülük tarafından kendisine Nüvvab'ta muallimlik görevi verilmesi, ayrıca hukuk fakültesi imtihanlarına gittiğinde Sofya'da kendisine sağlanmış olan yardımlar, şovanist derecede Bulgar milliyetçisi olan Antonov'un Türklere müteşekkir kalmasına sebep olmuştur. Emrullah Efendinin vefatından sonra Nüvvab muallimleri, Bulgarcalarını geliştirmek için Antonov'dan Bulgarca akşam kursları talep etmişler, kendisi de kabul ettiği halde, bu proje gerçekleşmemiştir. Aynı zamanda musiki kabiliyeti de bulunan başarılı bir keman ustasıdır.

ki mevcut artınca Mihaylov isminde ikinci Bulgarca muallimi eğitim kadrosuna dâhil edilmiştir.³⁷ Nüvvab âli kısım müfredatında bulunan Bulgar Kanunları dersi ise Stamatov tarafından verilmiştir.³⁸ Okulun tarihinde 1 tane de Bulgar talebesi olmuştur. Bu talebe, ilk mezunlardan olan Boris Nedkoftur.³⁹

Nüvvab'ın kurucu müdürü, Emrullah Efendi, 1922-1942 yılları arasında müdürlük yapmıştır. Kendi idaresi döneminde, bu kurumun kuruluş çizgisinin dışına çıkmasına izin vermemiştir. Emrullah Efendi 1942 yılında vefat edince, Nüvvab müdürlüğüne Şeyh Efendi de denilen Yusuf Ziyaeddin (Ersal) atanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru Bulgaristan'da giderek komünistler lehine gelişen siyasi cereyan nedeniyle, Nüvvabın kuruluş çizgisinde devam etmesi her geçen gün daha da zorlaşmaya başlamıştır. Yusuf Ziyaeddin (Ersal) Efendi bu şartlar altında fazla çalışamayarak Nüvvab müdürlüğünden istifa etmiştir. Bundan sonra müdürlüğe Mısır'da eğitimini tamamlayıp dönenlerden Ahmet Hasan (Davutoğlu) atanmıştır. Yeni müdür Ahmet Hasan (Davutoğlu)'da Nüvvab'taki komünist gençler grubunun din aleyhinde yapmış oldukları propagandaya fazla dayanamayarak, yaklaşık 1,5 yıllık bir görevden sonra müdürlük görevinden istifa etmiş, istifasını takip eden dönemde kendisi'de takibata uğramıştır.⁴⁰ Nüvvab'ın son müdürü, kendisi de sosyalist partisi üyesi olan Beytullah Şişman olmuştur. Bu dönemde artan komünist baskı nedeniyle baş müftü Abdullah Efendi ile Nüvvab'ta muallim olan oğlu Hacı Muharrem Efendinin görevlerine son verilmiştir. Mevcut durumda zuhur eden muallim ihtiyacına binaen Şumnu Rüştüyesinde muallim olarak görev yapan Osman Kılıç; baş müftülük tarafından önce Medrese-i Aliyyeye, onun ardından Nüvvab'a (1945) muallim olarak atanmıştır.

37 Kraliyet döneminde subay olan emekli bir askerdir. Kraliyet mensubu olduğu için komünist yönetim buna emekli edildikten sonra başka iş vermemesi nedeniyle, Bulgarca muallimliği yapmak için Nüvvab'a başvurmuştur.

38 Stamatov, İstanbul doğumlu, hukuk öğrenimini de İstanbul'da tamamlamış, Türkçesi iyi olan bir Bulgar muallimdir. Baş müftülük tarafından Nüvvab âli kısım Bulgar Kanunları derslerini vermek için atanmıştır.

39 Boris Nedkof, şarkiyat alanında uzmanlaşmak için Nüvvab'a kayıt yaptırmış, tali kısmından mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından Münih Üniversitesi Şarkiyat bölümünü bitirerek, Sofya Kiril Metodievo Milli Kütüphanesi'nde Osmanlı arşivlerinin bulunduğu Şarkiyat (Oryantalistika) bölümüne atanmış ve uzun yıllar burada hem görev yapmış hem de bu bölüme eleman yetiştirmiştir. Nüvvab'ın mezuniyet törenlerine Bulgar Eğitim Bakanlığının temsilcisi olarak katılmıştır.

40 Bkz. Ahmet Davutoğlu "Ölüm Daha Güzeldi", Hece Yayınları, İstanbul, 2005.

Fotoğraf 3: Şumnu Türk Rüştîyesi 1924-25 Ders Yılı Muallim Ve Talebeleri⁴¹

Nüvvab Medresesi, tali ve âli olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. İlk açılan ve en fazla mezun veren tali kısım olup; bu kısımda 5 senelik bir eğitim verilmiştir. Tali kısım mezunları genel olarak ilkokul ve rüştiyelerde muallim olmuş, bunlar arasından nadir olarak merkezi camilerde imamlık yapanlar da bulunmaktadır. Müslüman Türk Azınlığının müftü ihtiyacını karşılamak için 1930 yılında Bulgaristan Baş Müftülüğünün kararıyla, tali kısım mezunlarından belli şartları taşıyanların öğrenim görebileceği 3 senelik âli kısım açılmıştır. Bu şekilde Nüvvab $5 + 3 = 8$ yıllık eğitim veren bir okul olmuştur.

Eğitim öğretim faaliyetleri, Bulgar okullarıyla uyumlu olarak Eylül-Haziran döneminde gerçekleştirilmiştir. Eğitim dili Türkçe olup, yazı dilinde Arap alfabesi kullanılmıştır.⁴² Bulgarca, tali kısmın zorunlu dersleri arasındadır.⁴³ Bulgaristan eğitim bakanlığı tarafından belirlenen resmi tatil günleri ve Müslüman Türk azınlığın dini bayram günleri tatil günüdür. Ayrıca Nüvvab'a mahsus olmak üzere okul, Ramazan ayının 15 gün öncesinden başlayarak Ramazan Bayramı sonuna kadar tatil edilmiş, bu süre zarfında talebeler Ramazan hizmeti için Müslüman köylerine gönderilmişlerdir.⁴⁴

41 Nüvvab mezunlarından olup, Müslüman Türk Azınlığının Rüştîyelerinde muallimlik yapanlardan Mehmet Halil (Öztürk), (Fotoğrafta ortada fesli ve kıvratlı olan Muallim).

42 Türkçenin Arap harfleriyle ifade edilmesine Osmanlı Türkçesi denilmektedir. Bu okulda 1946 yılından sonra Latin harflerine geçilmiştir.

43 Uzun yıllar Kartolof tarafından verilmiş, genel olarak ta derslerin işlenişinde Türkçe kullanılmıştır.

44 Tali ve âli kısım talebeleri kendi köylerinin bağlı olduğu Sancaklardaki müftülüklerle müracaat edip "Ramazaniye"de denilen Ramazan ayı süresince köylerde dini hizmet görevlendirmesi istemişlerdir. Müftülükler, müracaat edenleri Nüvvab'ta devam etmekte olduğu sınıfa göre küçük ya da büyük köylere taksim etmiş, "tayinname" olarak ta adlandırılan bir tarafı Osmanlı Türkçesi, diğer tarafı Bulgarca

Fotoğraf 4: Nüvvab Medresesi Tali Kısım İcazetnamesi

(Osman Kılıç, Mezuniyet Tarihi:1940)⁴⁵

yazılı bir görevlendirme belgesi ile köylere imam ve vaiz olarak görevlendirmişlerdir. Nüvvab talebeleri müftülükler tarafından görevlendirildikleri köye Ramazan ayının başında ulaşmaktadır. Alt sınıf talebeleri bir ay boyunca namaz kıldırma, Kur'an okuma; yüksek sınıflardaki talebeler ise ayrıca vaizlik hizmeti vermişlerdir. Bunların gelirleri görevli bulundukları köyün büyüklüğüne göre değişmektedir. Bu gelirler fitre ve zekâtтан hizmete kılınır. Fitreler buğday olarak yaklaşık 17-18 kilo buğday alan şinik ölçüsü üzerinden verilmiştir. Ramazan hocasının görevlendirildiği köyde, o köyün imamı bütün görevlerini, köyde görevli bulunan Nüvvab talebesine devretmektedir. Osman Kılıç; Nüvvab'ın 1. sınıfında kendi köyü olan Kılıç Köyde Cuma günleri ve bayram sabahı vaaz vermiştir. 2. sınıfta Kovancılar; 3. sınıfta Duraç köyde Ramazan hizmeti vermiştir. Ali kısım 1. sınıfında (1941-42 ders yılı) Emrullah Efendi tarafından Silistre'ye gönderilmiş (Dobruca Bulgaristan'a dâhil olunca) Silistre müftüsü Hacı Hafız Hasan Efendi tarafından Dobruca'nın en büyük köylerinden olan Çiller köyüne görevlendirilmiştir. Nüvvab'ta muallim olduğu 1946-47 ders yılı, Ramazan ayında Rusçuk a bağlı Balbunlar kazasının Locva köyüne vaiz olarak görevlendirilmiştir. 2. sınıftan itibaren Ramazan ayında her gün ikinci namazından sonra, ya da teravih namazından önce vaizlik yapmıştır. Kılıç, a.g.e., Ankara, 2002, s. 96-98.

⁴⁵ Medresetünnüvvab, İcazetname, Esteüzübillah "Helyestevillezine yağlemüne vellezine le yağlemün (Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?)", Bulgaristanın Şumnu sancağına tabi, İşperih Kazası Nojarovo

Haziran ayı sonunda dersler bittiği zaman, tali kısmın son sınıfını bitirenler için mezuniyet imtihanları yapılmıştır. Bu imtihanlara Sofya'dan katılanlarda olmuştur. Bunların başında dönemin baş müftüsü gelmekte olup, bahsedilen imtihanlara murahhas ve mümeyyiz sıfatıyla iştirak etmiş, Bulgar Eğitim Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığından da birer temsilci katılmıştır. Sınavlar bittikten sonra mezunlar için tevzi-i mükâfat denilen, mezuniyet törenleri yapılmıştır.⁴⁶

Tali kısımdan mezun olanlara "icazetname" ismiyle diploma verilmiştir. (Fotoğraf 4) Ali kısım mezunlarına ise "şahadetname" adıyla diplomaları verilmiş, dini bir okul olduğu için âli kısım diplomaları Bulgar devleti tarafından tanınmamıştır. (Fotoğraf 5)

Fotoğraf 5: Nüvvab Medresesi Âli Kısım Şahadetnamesi (Osman Kılıç, Mez. Tarihi:1943)⁴⁷

Köyünde Fi 4 Mart sene 1920 tarihinde tevellüd eden Bulgaristan tebaasından Hüseyin bin Salih oğlu Osman Efendi Şumnu'da kain Medresetün Nüvvabın beş senelik tali kısmına devamla tedrisi meşrut olan tertib-i Kur-an-ı Kerim, Fıkıh, Kelam, Ahlak, Mantık ve Adab, Türk Bulgar Arab lisan ve Edebiyatları, Ulum-u Riyaziyye, Tarihi tabiye, Hikmet ve Kimya, Tarih-i edyan ve İslam, Bulgar Tarihi, Umumi Tarih, Vatan Coğrafyası, Umumi Coğrafya, Pedogoji, Tedrisat Tatbikatı, Bulgar Kavanini, Resim, terbiye-i Bedeniye, El işleri, Musiki ilm ve fenlerini okumuş ve komisyonu mahsus huzurunda 1939-1940 Seneyi dersiyesi nihayetinde mezuniyet imtihanı vereek Aliyyül Ala dercede ihraz-ı muvaffakiyet eylemiştir. Maarif Nazaretinin fi 28 Haziran sene 1922 tarih ve 20176 numaralı ta'mimi mucebince Bulgaristan dahilindeki Müslüman mekteplerinde muallimlik imtek müsait-i diniye üzere teşkilat Nizamnamesinin 63 üncü Medresetün Nüvvab nizamnamesinin 11. maddelerinin verdiği hukuktan istifade eylemek üzere işbu icazetname -i mümaileyh Osman Hüseyeyin efendiye ita olunmuştur. Şumnu 255 numara fi 20 Haziran sene 1940 ve fi 25 Cemaziyel evvel lisene 1259 hicriyye İmzalar 1 Maarif Nezareti 2 Mezahip Nezareti 3 Baş Müfettişlik 4. Müdür Hey-et-i İmtihaniyye

46 Bu törende Nüvvab müdürü açılış konuşması yaptıktan sonra sırasıyla, Baş müftü, eğitim bakanlığının temsilcisi konuşmaktadır. Son olarak dönem birincisi olan talebe konuşma yaparken, başka bir talebede bunu Bulgarcaya çevirmektedir. Şumnu Belediye Başkanı, Garnizon komutanı ve Vali, protokol davetlilerinden olup, mezun olan talebelerin velileri de bu törene davet edilmiştir. El Ezher Üniversitesine (Mısır) eğitim için gidenler icazetlerini alıp geri döndükten sonraki yıllar olan 1940 yılından sonraki törenlerin açılışı, El Ezherde icazet alanlardan Ahmet Hasan (Davutoğlu) nun Arabi makamda okuduğu aşrı şerifle yapılmıştır.

47 "Medresetün Nüvvab Ruhani Okulu Yüksek Kısmı Şahadetnamesi".

Nüvvab, bir azınlık okulu olduğu için kendi bütçesini kendisinin oluşturması gerekmiştir.⁴⁸ Bunun için de bazı kaynaklar oluşturularak bunlardan yararlanılmıştır. Bunların başında, Müslüman Türk Azınlığından evlenecek olanların müftülerden almak zorunda olduğu nikâh izinnamesi karşılığında ödemek zorunda oldukları ücretin bir kısmının baş müftülükteki Nüvvab fonuna aktarılmasıyla oluşan kaynak gelmektedir.⁴⁹ Bulgaristan, Osmanlı'da vakıf eserlerinin ve vakıf akarlarının oldukça fazla olduğu bir yerdir. Osmanlıdan ayrıldıktan sonra ikili antlaşmada vakıflar konusu ele alınmış, bunların idaresi sancaklarda oluşturulan "Cemaat-i İslamiye" ye verilmiştir.⁵⁰ Sancaklardaki Cemaat-i İslamiyeler tarafından toplanan vakıf emlakı gelirlerinin %10'u Nüvvab fonuna tahsis edilerek ikinci bir kaynak sağlanmıştır. Ayrıca, bu okula kayıt yaptıran talebelerden 1940'lara kadar 1000 leva; daha sonra 2000 leva kayıt ücreti alınmıştır. Nüvvab Medresesinin mali kaynakları genel olarak bunlara dayanmaktadır. Kaynakları belirtilen bu fonda biriken para, 1940'lara kadar okulun giderlerini karşılamışken, 1940'lerden sonra muallim sayısının 20'nin üzerine, talebe sayısının da 1000'in üzerine çıkması ile bu fonda biriken para yeterli olmamaya başlamıştır. Ağırlaşan mali şartların hafifletilmesi için 1947 yılında baş müftülük kararıyla Nüvvab muallimlerinin tamamı Ramazan ayında Türk köylerine Ramazan hizmeti için görevlendirilmiştir. Bu hizmet sayesinde toplanan fitre ve zekâtlar Nüvvab fonuna aktararak bu okula ekonomik destek sağlanmıştır.⁵¹ Nüvvab çalışanlarının maaşı, baş müftülüktan nakdi olarak havale yoluyla gönderilmekte, Nüvvab muhasip veznedarı yani mutemeti tarafından ayın 30'unda dağıtılmaktadır.⁵² Bu kurumda Türk muallimlerin aldığı ücret, hemen hemen Bulgar Gimnazyalarındaki muallimlerin aldığı maaşa yakındır. Özel bir okul olduğu için çalışanların emeklilik hakkı bulunmamaktadır.⁵³

48 Türk okullarına özel azınlık okulları statüsü verilerek dışişleri bakanlığına bağlanmış, milli eğitimin denetiminde bırakılmıştır. Bulgaristan'daki Türk ilkokul ve Rüştîyeleri, Müslüman Türk halkının kendi imkânlarıyla yaşatılmaya çalışılmış, devlet destek vermemiştir. Bulgaristan devleti, 1913 anlaşmasında Nüvvab okulunun açılışını kabul ederken, bu anlaşmada devletin mali yönden desteğiyle ilgili bir madde bulunmadığı için bu okul mali yönden Müslüman Türk azınlığının ilkokul ve rüştîyeleriyle aynı statüye sahip olmuştur.

49 Evlenmek isteyen her Türk genci sancak ya da kaza müftülüklerinden "İzinname" belgesi almak zorundadır. Bu izinnamenin karşılığında 600 levalık bir ücret ödenmekte, bu paranın 300 levası devlet hazinesine, geriye kalan 300 levası ise baş müftülükteki Nüvvab fonuna aktarılmıştır. Bu şekilde baş müftülük bünyesinde Nüvvab için önemli bir kaynak oluşturulmuştur.

50 Baş müftülük bünyesinde sancaklardaki Cemaat-i İslamiyelerin bağlı olduğu "Evkaf-ı İslamiye Genel Müdürlüğü" bulunmaktadır. Bu dönemde Evkaf-ı İslamiye Genel Müdürlerinden, Mehmed Celil önemli faaliyetlerde bulunmuş, kurumsal olarak Rehber ve Doğruyol Gazetesinin çıkarılmasını öncülük etmiştir.

51 Bu görevlendirmede Osman Kılıç, Rusçuk Sancağının Balbunlar (Kubrat) kazasına bağlı Locva köyüne gönderilmiş, toplanan fitre ve zekât bedeli Nüvvab fonuna aktarılmıştır. Kılıç, a.g.e., Ankara, 2002, s. 74.

52 1922-35 yılları arasında Nüvvab Muhasip veznedarlığı görevini Emrullah Efendi, 1935 ten itibaren ise Şakir Efendi yapmıştır.

53 Buna, Süleyman Sırrı güzel bir örnek teşkil etmektedir. Derse giremeyecek kadar yaşlandıktan sonra, bu şahıs derse girmemesine rağmen baş müftülük tarafından maaşı ödenmeye devam etmiştir.

Fotoğraf 6: Nüvvab Muallimleri ve Talebeleri (Şerif Halil Paşa Camii)

Bahsedilen okul, 1930 yılına kadar ilk eğitim binasında hizmet verirken, bu yılda Şerif Paşa camii karşısındaki, yeni eğitim binası satın alınarak bu binaya taşınmıştır.⁵⁴ **(Fotoğraf 6)** Yeni eğitim binasının zemin ve üst katları derslik olarak kullanılmış, alt katı ise talebe yemekhanesi olarak kullanılmak üzere Müsterridler Talebe Cemiyeti'ne tahsis edilmiştir.⁵⁵ Bahsedilen eğitim binasının arsasına 1936-38 yılları arasında bir yurt binası inşa edilerek yurt sayısı ikiye çıkarılmıştır.⁵⁶ **(Fotoğraf 8)** Bu yurt binaları da ihtiyaca cevap veremez duruma gelince, Ermeni vatandaşına ait bir bina kiralanıp yurt olarak kullanılmaya başlanmış, böylece yurt sayısı üçe çıkmıştır.⁵⁷

54 Eski eğitim binası da 1930 yılından itibaren yurt binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Nüvvab eğitime, Şerif paşa camiinin güneyinde Ermeni mahallesine bitişik iki katlı ahşap bir binada başlamıştır. İkinci bina 1930 yılında satın alınması kadar bu binada eğitim verilmiştir. Osman Seyfullah, Ahmet Hasan v.s. bu binadan eğitim görmüş ve mezun olmuş kişilerdir. İkinci bina satın alındıktan sonra ilk bina bir süre Nüvvab talebelerine yurt olarak tahsis edilmiştir.

55 Talebeler, ayda 300 Bulgar levası ödeyerek bu yemekhaneden yararlanabilmişlerdir. Bu yemekhanede sabah kahvaltısı, öğle ve akşam yemeği verilmiştir Sabah kahvaltısında çorba; öğle ve akşam yemeği çorba, sulu yemek, yoğurt ya da komposto üç kap olarak verilmekteydi. Memleketi uzak olanlar buradan yerken, köyleri yakın olanlar yiyeceklerini evlerinden sağlamışlardır. Başkanı, sekreteri, katibi, erzak memuru, aşçı ve bulaşıkçısı vardır. (Buranın açılışını 1. Dünya Savaşında Bulgar Ordusunda açıcılık yapmış olan Hüsmen Aga, uzun yıllar burada açıcılık yapmıştır). Durumu iyi olanlar yiyecek ihtiyacını çarşı lokantalarından karşılamışlardır.

56 Alt katı konferans salonu, üst katı ise 5-6 kişilik koğuşlar olarak tahsis edilmiştir.

57 Eğitim dönemlerinde Nüvvab talebeleri, bir görevli tarafından sabahları kaldırılarak güne hazırlanmaları sağlanmıştır. İlk zamanlarda talebeler bizzat Emrullah Efendi tarafından sabah namazına kaldırılarak güne hazırlanmaları sağlanmaktayken, daha sonra Emrullah efendinin damadı Beytullah Şişman 1936-37

Fotoğraf 7: Nüvvab Medresesi İdari ve Eğitim Binası⁵⁸

Müfredattaki derslerin bir kısmı kitaplardan bir kısmı ise ders notlarından işlenmiştir. Mecelle, Feraiz, Kelam, Fıkıh, Dürer, Tefsir gibi dersler, ders kitaplarından,⁵⁹ Cebir, Müsellesat, Bulgaristan'ın Usul-ü İdaresi, Farsça dersleri ise derslere giren muallimlerin yazdırdığı notlardan takip edilmiştir.

ders yılında mubassır (muid) olarak tayin edilmiştir. Nüvvab'ın bu üç yurt binasına sabahları gelmekte, talebeleri uyandırıp sabah namazına hazırlanmalarına yardımcı olmuştur. Nüvvab'ın arsasına yapılan yeni yurt binasında bu görevlinin bir odası bulunmaktadır.

58 Bu bina 1930 yılında baş müftülük tarafından satın alınarak Nüvvab Medresesine tahsis edilmiş, 1950'lerin başlarında kapatılmasına kadar, okul bu binada hizmet vermiştir. 1991 yılında Nüvvab İmam Hatip Lisesi olarak açılınca, bu bina idari ve eğitim binası olarak kullanılmaya devam etmiştir. Nüvvabın arsasına 1936-38 yılları arasında yapılmış olan yurt binası (Fotoğraf 8) yıkılarak Türk Diyanet Vakfı tarafından 2010-2013 yılları arasında, içinde dershaneler ve barınma yerlerinin olduğu modern bir bina inşa edilerek 2013-2014 ders yılında hizmete açılmıştır. Eski eğitim ve binası ise artık, idari bina olarak kullanılmaktadır. (Fotoğraf 7)

59 Bu dönemde bahsedilen kitapları İstanbul'dan temin etmek mümkün olmadığı için bu kitaplar Nüvvab'ın kendi matbaasında çoğaltılmıştır. Sayısal dersler ve dil dersleri muallimlerinin hazırlamış olduğu notlar da bu matbaada ufak risaleler halinde basılmıştır. Nüvvab matbaasında ayrıca Necip Asım'ın "Mev-izalarım", Osman Seyfullah'ın "Öğütlerim", Ahmet Şevki'nin "İrşad Sesleri" başlıklı risaleleri de basılmıştır. Bu risaleler, Kur'an'ın kerimdeki bir ayetin etrafında yapılmış olan 15-20 sayfalık vaazların basılmasıyla oluşturulmuştur. Bahsedilen dönemde Bulgaristan Türk azınlığına ait 2 tüzil, 3 özel olmak üzere toplam 5 matbaa bulunmaktadır. İntibah ve Terakki matbaaları Şumnu'da bulunan diğer matbaalardır. Süleyman Sırrı'nın Türk ilkokulları için yazmış olduğu gramer, hesap, hendese, kıraat kitapları Terakki matbaasında basılmıştır. Bunların hepsi eski harflerle basım yapmıştır. Bunların haricinde Sofya'da baş müftülük matbaası bulunmaktadır ki Nüvvab'ın ilk mezunlarından olan Osman Seyfullah, Ahmet Şevki ve Mehmet Fikrinin kurmuş olduğu Müdafaa-i İslam Cemiyeti tarafından bu matbaada haftalık "Medeniyet Gazetesi" çıkarılmıştır. Filibe'de bulunan Tefeyyüz matbaası da Müslüman Türk azınlığa ait bir diğer matbaadır.

Fotoğraf 8: Nüvvab Yurdu ve Talebeleri ⁶⁰

Âli kısım, müftü yetiştirdiği ve bu dönemde müftülerin şer'i mahkeme-
de nikâh, talak, veraset gibi davalara bakmaları nedeniyle Usul-ü Muhakeme,
Dürer⁶¹, Mecelle⁶², İslam şer'i Hukuku, Sakk-ı Şer'i⁶³, Feraiz⁶⁴ dersleri verilmiştir.
Müftülerin vereceği şer'i hükümlerin Bulgar kanunlarıyla çatıştırılmaması için
bu kanunların da bilinmesi gerekmektedir. Bunun için de Mukayese-i Kavanin
(Kanunların Mukayesesi), Bulgar Genel Hukuk Kanunu, Bulgar Anayasa
Kanunu, Bulgar Medeniyet Kanunu, Bulgar Ceza Kanunu, Bulgar Hukuku İdari
Kanunu dersleri verilmiştir. Vakıf Emlaki Kanunu, Tefsir, Hadis âli kısımda oku-
tulan diğer dersleri ihtiva etmektedir.

Dersler, genel olarak teorik olarak işlenmekle birlikte bazı derslerin tatbikatı
da yapılmıştır. ⁶⁵Tali kısımdaki Usul-ü Tedris, Fenni Tedris, Fenni Talim, Ruhیات,
Mantık gibi eğitim derslerinin tatbikatı Pedagoji muallimi Hafız Nazif (Konuk)
un gözetiminde Kılak Mahallesi İlkokulunda gerçekleştirilmiştir. ⁶⁶Âli kısımdaki

60 1936-38 Yılları arasında Nüvvab Medresesinin arsasına inşa edilen yurt binası.

61 Tali Kısımında Kudurinin Fıkhı; âli kısmında ise Molla Hüsrev in eseri olan Dürer okutulmuştur.

62 Ahmet Cevdet Paşa'nın "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye", isimli eserinden işlenmiştir.

63 Müftünün dava sonucunda yazacağı ilam (karar) formatı, mahkeme sonucunu bir cümlede ifade etme ve
bu ilan yazılma usulünü öğreten ilme denir.

64 Veraset Hukuku.

65 Nüvvab'ta sözel dersler teorik olarak verilirken, fizik ve kimya gibi fen dersleri de laboratuvar olmadığı için
teorik verilmiş, deneyler yapılamamıştır. Matematik ve fen derslerinde eski terimler kullanılmıştır. Örneğin,
Müvellidül Humuza (Oksijen), Zerre, Hücre, Huceyre, Müselles, Müsellesat, Muraffa (Dikdörtgen) v.b.

66 Şumnu'da Türklere ait üç ilkokul ve bir Rüştîye bulunmaktadır. Bunlardan Kılaktaki ilkokulda her

Mecelle dersinin tatbikatı ise, Şumnu müftülüğünde bulunan şer'i mahkemede yapılmıştır.⁶⁷ Bu dönemde "Hakkı Kada" (Şer'i dava görevi) ve "Hakkı İftah" (Fetva Görevi) Bulgaristan'da aynı müftünün üzerinde bulunmaktadır. Yani müftüler Müslüman Türk Azınlığın şer'i konularında hem bir hâkim hem de fetva veren makam konumundadırlar.⁶⁸ Bu nedenle âli kısmın tatbikat dersleri önem kazanmaktadır.

Öğleden önce 4, öğleden sonra 2 saat olmak üzere günlük 6 saat tedrisat yapılmıştır. Nüvvab muallimlerinin haftalık ders yükü 30 saattir. 1940'lardan sonra talebe mevcudu artınca sabahçı ve öğleci olarak ikiye ayrılmıştır. Bir ara öğleden önce tali kısım, öğleden sonra âli kısım dersleri verilmiş olup, daha sonra bu terk edilmiştir. Bazı muallimler tarafından ücretsiz hafta sonu kursları yapılmıştır.⁶⁹ Bulgaristan'da bu dönemde 6'lık not sistemi uygulanmıştır. Buna göre 2 (zayıf), 3 (orta), 4 (Âla), 5 (Aliyyül âla), 6 (Fevkalâde) olarak derecelendirilmiştir. Şakir (Haksöz) Efendi, Nüvvab tarihinde 6 (Fevkalade) ile mezun olan tek talebedir.

Nüvvab'ta öğrenim görenler, genelde köylü ailelerin çocuklarıdır. Nüfusunun çok büyük bir kısmı kırsalda yaşayan Bulgaristan Müslüman Türk Azınlığı, bu okul sayesinde okuma ve kendini ifade etme imkânı bulmuştur. Şehirlerde yaşayan Türkler bu okula fazla rağbet göstermemişlerdir.⁷⁰ Nüvvab'ın talebe kaynağını ilk yıllarda genel olarak Şumnu ve Gerlova çevresinden gelen talebeler oluşturmuş, sonraki yıllarda talebe kaynağı havzası Deli Orman ve Dobruca'yı içine alarak, Kırcaali ve Rodop bölgesine kadar uzanmıştır.⁷¹ Nitekim Nüvvab'ta talebe mevcudunun 1000 i aştığı yıllarda bu sayının 1/3 ünü Kırcaali ve Rodop

talebe ders vermiş, Nüvvab'taki sınıfta Nüvvablılar ve Eğitim hocasının huzurunda verilen dersin tenkidi yapılarak not verilmiştir.

- 67 Bulgaristan'da 1936 yılına kadar şer'i mahkemelere müftülerin bakmaları ve Nüvvab'ın ali kısmından mezun olanların müftü olduğu için, bunların tatbikat dersleri yapılmıştır. 1936 yılında Bulgaristan İsviçre Medeni kanununu kabul ettikten sonra müftülerin görev ve yetkileri minimize edilmeye başlanmıştır. Nitekim müftülerin görevleri, yalnızca kandil ve bayram günlerini tespit etmekte sınırlandırılmış, mahkeme-i şer'iyeler kapatılarak, nikâhlar resmleştirilmiştir. Dışişlerine bağlı Mezahipler Genel Müdürlüğü müftülerin sancak ve kazaya bağlı olan köylere ziyaretini izne bağlayarak zorlaştırmıştır. Köylere gitmek için hükümetten izin alma zorunluluğu getirilmiştir.
- 68 Komünizm öncesi Romanyasında "Hakkı Kada, Hakkı İftah" görevleri iki ayrı müftünün üzerinde bulunmuştur. Yani Romanya müftülüklerinde iki müftü bulunmuş, birisi Müslümanların şer'i davalarına bakarken diğeri ise fetva işleriyle ilgilenmiştir. Dolayısıyla burada yetişen müftüler "hakkı kada" ya da "hakkı iftah" alanında ihtisas sahibi olmaları gerekmektedir. Oysa komünizm öncesi Bulgaristan'da bu iki görev aynı müftünün üzerinde olduğu için, Bulgaristan'da yetişen müftülerin her ikisinde de ihtisasının olması gerekmektedir. Bunun için de Nüvvab âli kısmında okutulan Mecelle dersinde, talebeler hocalarıyla birlikte Şumnu müftülüğünde görülen davalara gözlemci olarak iştirak ederek tatbikat yapmışlardır.
- 69 Pazar günleri Osman Kılıç tarafından, "İslam Tarihi" dersleri verilmiştir. Yusuf Ziyaeddin (Ersal) tarafından Pazar günleri sabah namazından sonra "tefsir", öğleden önce ise talebelerle beraber halka açık olarak "hadis" dersleri verilmiştir.
- 70 Turan Cemiyetinin güçlü olduğu Pravadi, Rusçuk ve Vidin şehirlerinin kırsal kesimlerinden de talep çok düşük kalmıştır.
- 71 Şehirlerde yaşayan Türk azınlığı daha çok reformist geçinmektedir. Şehir halkı çocuklarının öğrenim görmesi yerine meslek sahibi olmasını tercih etmişlerdir. Bunun bazı istisnaları'da vardır. Varna'dan İsmail isimli talebe, Şumnu'dan da Osman Kılıç'ın iki kayınbiraderi, Emrullah Efendinin oğlu Hayreddin, Yusuf Ziyaeddin Efendinin oğlu, Mustafa Hayri Efendinin oğlu (Suat), Hafız Nazif Konuk'un Hayreddin ve Fahreddin isimli oğulları mezun olmuştur.

bölgesinden gelen talebeler oluşturmuştur.⁷² Nüvvab talebeleri, takım elbise, beyaz gömlek giymiş, kravat, kırmızı fes ve beyaz sarık takmışlardır. Komünist dönemde yani 1944 ten sonra, takım elbise giymekle beraber zamanla fes ve sarığı çıkarmışlar, onun yerine ya bere takmışlar ya da başları açık kalmıştır.

Nüvvab'ın ilk talebeleri tarafından “Müsterşidler Cemiyeti” adıyla kurulmuş olan bir talebe cemiyeti bulunmaktadır.⁷³ Bu cemiyet her ay bir toplantı düzenlemekte, bir talebe popüler bir konu üzerinde hazırlanarak, bu toplantıda araştırmalarını anlatmaktadır. Bulgaristan'da komünist dönem başladıktan sonra Nüvvab tarihinde ikinci talebe cemiyeti olan “Komünist Gençler Cemiyeti” bir nevi mevcut rejim tarafından kurdurulmuştur. Bu cemiyet başlangıçta son derece masum fikirlerle kurulduğu halde, daha sonra din aleyhine faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Bu okulun tarihinde bilinen en önemli disiplin vakası Mehmet Kazım olayıdır.⁷⁴

Her yıl bahar mevsiminde, özellikle Mayıs ayında Bulgaristan dâhilinde Nüvvab talebelerinin katıldığı “Ekskurziya” denilen talebe gezileri düzenlenmiştir. Bu gezilerde ilmi gözlemler de yapabilmek için Plevne, Sofya, Vidin, Tırnova, Rusçuk gibi Bulgaristan şehirleri tercih edilmiştir. Talebe katılımı her yıl 100-150 kişi arasında değişirken, ulaşım trenle gerçekleştirilmiştir.

Bulgaristan'da her yıl 24 Mayıs, “Bulgar Mektepleri Bayramı” olarak kutlanırken, 25 Mayıs ta Müslüman Türk Azınlığı muallim ve talebeleri tarafından, “Türk Mektepleri Bayramı” olarak kutlanmıştır.⁷⁵ Bunun için de her yıl 25 Mayıs günü Şumnu'daki 3 ilkokul, 1 rüştiye, Nüvvab Medresesi muallim ve talebeleriyle birlikte Şumnu'nun Köşkler mevkiinde bulunan Kolonyalar Yaylası mesire alanına gezi düzenlenmiştir. Burada öğle yemeği yenmekte, talebeler akşama kadar eğlenmektedir. **(Fotoğraf 2)**

72 Şumnu'nun her Türk köyünde Nüvvab'tan mezun olan en az 1 ya da 2 talebe olup, bazı köylerde bu sayı 10'a kadar çıkmıştır. Örneğin 120 hanelik Kılıç köy (Nojarovo) da Nüvvab mezunu 9 kişi bulunmaktadır. Talebelerin Şumnuya ulaşımı, çevre yerleşmelerde at arabası, Kırcaali'den ise trenle sağlamıştır.

Güney Bulgaristan'da Rodop dağları eteklerinden yaşayan Müslüman Pomaklardan da Nüvvab'ta öğrenim görerek tali kısmından mezun olan talebeler olmuştur. Nitekim fasih Türkçe konuşan ve uzun yıllar Müsterşidler cemiyetinin başkanlığını yapan Abdullah Arif bunların başında gelmektedir. Nüvvab'tan mezun olduktan sonra Şumnu Müftülüğünde Şer'iye kâtipliği yapan Musa Efendi ile Ramazan ayında Şerif Paşa Camiinde mukabele okuyan Hafız Şükrü de bunlar arasındadır. Sonraki zamanlarda Bulgar hükümeti tarafından Pomakların Müslüman Bulgarlar olduğu iddia edilerek Nüvvab'ta eğitim görmesi yasaklanmıştır.

73 Kılıç, a.g.e., s. 81.

74 Öğrenci disipliniyle ilgili en önemli olay Mehmet Kazım'la ilgili gelişmiştir. 1936-37 ders yılında Nüvvab'ın 4. sınıf talebelerinden Mehmet Kazım ders arasında kara tahtaya yazmış olduğu yazıdan dolayı Nüvvab heyet-i talimiyesi kararıyla okuldan tard edilmiştir. Bir kaç sene sonra tekrar 4. sınıfa kabul edilmiş, Nüvvab tali kısmını tamamlayıp mezun olarak Umran Köy Türk İlkokuluna muallim olarak atanmıştır.

75 Kılıç, a.g.e., Ankara, s. 90.

76 Uzun yıllar Nüvvab müdürü Emrullah Efendi tarafından Bulgaristan'ın ilk baş müftüsü Hocazade Mehmed Muhiddin Efendi bu geziye özel olarak davet edilmiş, o da iştirak ederek bu etkinliği onurlandırmıştır. aziHaziran Hazi

1944 yılında Bulgaristan'da gerçekleşen komünist inkılâptan sonra bu ülkede hükümetle birlikte rejim'de değişmiştir.⁷⁷ Nitekim Bulgaristan Krallığı, bu inkılâpla birlikte, Bulgaristan Halk Cumhuriyetine dönüşmüştür. Yeni rejim, ilk yıllarında eşitliği ön plana çıkararak ülke sınırları içindeki azınlıkların da bütün haklardan eşit şekilde yararlanacağını savunmuştur. Nitekim 1945 yılında Sofya'da yapılan eğitim şurasına azınlık temsilcileri de çağırılıp, talepleri dinlenmiştir. Bu şuraya Türk Muallimleri Cemiyeti Sekreteri Osman Kılıç, delege olarak katılmış, eğitimle ilgili Türklerin sorunlarını ve ihtiyaçlarını dile getirmiştir. Bunların başında, Türklerin yoğun olarak yaşadığı Kırcaali ve Razgrad şehirlerinde muallim okullarının açılması, bir diğeri ise devletin azınlık okullarına mali destek vermesi talebi olmuştur. Nitekim bunun sonucu olarak Eski Zağra ve Razgrad şehirlerinde Pedagoji okulları açılmış⁷⁸, 1946 yılından itibaren azınlık okullarının mali idaresi devlete geçmiştir.⁷⁹

Komünizmin propaganda aşaması olan ilk yıllarında azınlık hakları ile ilgili yukarıda da bahsedilen olumlu gibi görülen bazı düzenlemeler yapılmış olsa da, bu rejimin Müslüman Türk Azınlığına karşı tutumu giderek sertleşmeye başlamıştır. Nitekim komünist rejimin başladığı 1944-45 ders yılında, son baş müftü Abdullah Sıtkı azledilmiştir. Bundan sonra yeni rejim, baş müftülük makamı için, üzerinde etkili olabileceği kişileri tercih etmeye başlamıştır. Akif Osman, Süleyman Ömer, Hasan Âdem, Nüvvab'ın âli kısım mezunlarından olup, yeni rejimin ilk yıllarında sırasıyla baş müftülük yapmışlardır. Komünist dönemde baş müftülük kurumu devam ederken, sancak müftülüklerinin sayısı 7 ye kadar indirilmiştir. Nüvvab mezunları ile komünist rejim arasında genel olarak doku uyumsuzluğu olmasından dolayı, Hasan Adem'den sonra Nüvvab mezunu hiç kimse baş müftü yapılmamış, ancak bazıları sancak müftüsü olabilmişlerdir.

77 Kılıç, a.g.e., Ankara ,2002, s. 120-121.

78 Bu okullar komünist rejimin etkisi altında açıldığı için burada yetişen muallimler de Bulgaristan Türk azınlığı için etkili olamamışlar, genelde rejimin ideolojisi doğrultusunda çalışmışlardır.

79 Şura kararlarında Türk azınlık için açılacak okullardan bir tanesinin Kırcaali'de açılması talep edilmişken; bu, hükümet tarafından Eski Zağra'ya kaydırılmıştır.

Fotoğraf 9: Türkiye Cumhuriyeti 11. Cumhurbaşkanı Abdullah GÜL tarafından Nüvvab Salonunda Osman Kılıç'a Plaket Takdimi (46 Yıl Sonra)⁸⁰

Soğuk savaş döneminde farklı siyasi bloklarda yer almalarından dolayı, Türkiye'nin doğrudan Bulgaristan'la, dolaylı olarak ta buradaki Müslüman Türk Azınlığıyla ilişkileri sönük geçmiştir. Komünist dönemde rejim, Müslüman Türk Azınlığın dini eğitimi ile ilgili konularda Türkiye yerine ideolojik olarak kendisine yakın bulunduğu Irak ve Suriye'deki Baas yönetimleriyle bağlantı kurmuştur. Bu dönemde komünist partisine üye bazı Türk gençlerinin Şam ve Bağdat gibi şehirlerde eğitim alarak baş müftü, divan-ı âli şer'i azası ve din görevlisi olmaları sağlanmıştır.⁸¹

Komünist idare 1946'dan sonra Türk talebelerin de Bulgar üniversitelerinde eğitim almalarına imkân verilmesi gerekçesi ile, tali kısımda müfredat değişikliği yapılarak Nüvvabın Türk lisesine çevrilmesi talebinde bulunmuştur. Bu dönemde Türk Muallimler Cemiyetinin sekreteri olan Osman Kılıç ve diğer üyeler, Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığın dini eğitimi için Nüvvab Medresesinin gerekliliğini savunmuşlardır. Nüvvab'ın Türk lisesine çevrilmesi yerine, hüküme-

80 Osman Kılıç, *46 Yıl Sonra Bulgaristan'da- Kutsal Topraklarda Bir Ay*, Ümraniye Belediyesi Yayınları, 2013, s. 1-38.

81 Bunların dini bilgisinin oldukça zayıf olduğu görülmüş, fiiliyatta bu ülkelerde komünist parti eğitimleri aldıkları anlaşılmıştır. Başmüftülük makamında, baş müftü haricinde üç kişiden ibaret, "*divan-ı âli şer'i*" isminde bir komisyon bulunmaktadır. Bu komisyonun üyeleri aynı zamanda baş müftü yardımcılığı da yapmışlardır. Komünist dönemde Irak ve Suriye'de eğitim alıp, Bulgaristan'da görev yapan baş müftü ve divan-ı âli şer'i azaları, bu dönemde İslam vakıflarının bizzat talan edilmesine yol açmışlardır.

tin ayrı bir Türk lisesi açması fikri sunulmuştur. Konunun hükümetle görüşülerek çözülmesi için bir komisyon kurulmuş, başına Bulgar kökenli Varna Milli Eğitim Müdürü atanmıştır.⁸² Komisyonun yapmış olduğu hararetli tartışmalardan sonra, Nüvvab tali kısım son sınıf talebelerinin, Bulgar Üniversitelerine hazırlamaları için Bulgar Gimnazyasında telafi dersleri alması kararlaştırılmıştır. Bu karar, 1946-47 senesi Mart, Nisan ve Mayıs aylarında hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bahsedilen komisyonun üyelerinden olan Nüvvab muallimi Osman Kılıç, komisyondaki tartışmalarıyla dikkat çekmiş, 14.04.1948 tarihinde ansızın gözaltına alınıp tutuklanarak, savunduğu fikirler nedeniyle Türkiye casusluğundan yargılanarak idama mahkûm edilmiştir.⁸³(Fotoğraf 9) Bu yıllar, Nüvvab'ın da son zamanlarını ihtiva etmektedir. Nitekim bu kurum 1948-49 ders yılında Türk Lisesine tevdi edilip, müdür olarak Azeri asıllı Gafarov atanmıştır.⁸⁴

Nüvvab Mezunlarının Bulgaristan Sınırları Dışındaki Hizmetleri

Mezunlarının hizmetleri sadece Bulgaristan Müslüman Türk Azınlığı ile sınırlı kalmamış, bu ülke dışında da önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu hizmetleri Türkiye ve diğer ülkeler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Nüvvab mezunlarının hizmetleri, kuruluşundan komünizme kadar olan dönemde⁸⁵ ağırlıklı olarak Bulgaristan Müslüman Türk Azınlığına yönelikken, komünizmden sonra ve özellikle de 1950 göçünden sonra ağırlık Türkiye'ye kaymıştır.⁸⁶ Bu göçün yaşandığı dönem Türkiye'de tek parti döneminin sona erdiği yıllar olup, özellikle dini alandaki yetişmiş insan açığının karşılanmasında göç eden Nüvvablıların önemli hizmetleri olmuştur. Türkiye'ye göç eden Nüvvablıların önemli bir kısmı diyanete intisap ederek, müftü ve imam olmuşlardır. Milli Eğitim, Nüvvablıların Türkiye'de en çok intisap etmiş olduğu bir diğer kurum olup, bu kurumda sınıf, ya da branş muallimliği yapmışlardır. Osmanlıca metinleri okumalardaki başarıları nedeniyle, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Emekli Sandığı kurumlarında da uzman olarak hizmet vermişlerdir. Bunlar ara-

82 Bulgaristan Baş Müftüsü Akif Osman, Nüvvab'ın son müdürü Sosyalist Parti Üyesi Beytullah Şişman, komünist partinin Türk milletvekili Sabri (Demir), Şumnu Komünist Parti il sekreteri ile Türk Muallimler Cemiyeti sekreteri olan Osman Kılıç komisyonun diğer üyelerini oluşturmaktadır.

83 . 1922-1947 yılları arasındaki 22 mezuniyet döneminde toplam 677 öğrenci mezun olmuştur. Bkz. Sadi Bayram ve Hayreddin Ersal, a.g.e., s. 420-435.

84 Bu okul Bulgaristan'da komünist rejim dağıldıktan sonra 1990 yılında "Nüvvab İmam Hatip Lisesi" olarak tekrar açılmış olup günümüzde de eğitim-öğretimine devam etmektedir.

85 Komünizmden öncede Bulgaristan'dan Türkiye'ye kaçak göçler sürekli devam etmiştir. Bu yıllarda göç edenlerin arasında da Nüvvab Medresesi mezunları bulunmakta olup, bu okul mezunlarının Türkiye Milli eğitimindeki denklik durumu sürekli olarak sıkıntı oluşturmıştır. Nüvvab'ın tali kısım mezunları 1937 yılına kadar Türkiye'deki liselere denk sayılmamıştır. İhtiyaca binaen 1936-37 ders yılında durumun yerinde incelenmesi için Halk Parti Manisa Milletvekili Kazım Nami Bulgaristan'a gönderilerek, Bulgar eğitim bakanlığından bir müfettişle birlikte Şumnu Nüvvab Medresesinde incelemelerde bulunmuştur. Bu şahsın hazırlamış olduğu rapora binaen Nüvvab, Türkiye'deki liselerin muadili bir özel okul olarak denkliği tanınmıştır.

86 Nüvvablıların büyük kısmı 1950 yılında gelen 153.000 kişilik göçmen grubuyla birlikte Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bu göçün başladığı dönemde Nüvvablıların bir kısmına ülkeyi terk etmeleri için 15 gün süre verilmiş olup, bunlara 15likler denilmiştir.

sında Türk Silahlı Kuvvetlerine intisap edenlerde bulunmaktadır. Bunların fiili hizmetleri 1980 lerin ortalarına kadar devam etmiş, Şaban Mutluer gibi bazı-
larının sivil toplum örgütlerindeki hizmetleri ise emeklilikten sonra da devam
etmiştir.⁸⁷ Türkiye'de hizmet veren Nüvvablıların çalıştıkları tüm kurumları ve
sektörleri tespit etmek daha kapsamlı bir çalışmayı gerektirirken, tespit edilebi-
lenler Tablo: 1 de verilmiştir.

Fotoğraf 10: Türkiyede Hizmet Vermiş Olan Bazı Nüvvablılar

Soldan Sağa: Şaban Mutluer, Ahmet Sever, Hüdayi Nehbit, Hüseyin Mutluer
Eskişehir (02.01.2009)

Nüvvab mezunlarının 1950 yılındaki göçleri, Türkiye'nin eğitimli insan ih-
tiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynarken, Bulgaristan'daki Müslüman
Türk Azınlığına yön verecek nitelikli insan sayısında da büyük bir açığın doğma-
sına neden olmuştur. Nitekim bu göçlerden sonra Bulgaristan Müslüman Türk
Azınlığının köy ve şehirlerdeki ilkokulları, rüştiyeleri ve müftülükleri sahipsiz
kalmıştır. Bahsedilen göçten sonra Bulgaristan'da çok az sayıda Nüvvab mezunu
kalmış olup, bunlarda genel olarak komünist ideolojiye boyun eğen kişiler olma
özelliliği göstermiştir.⁸⁸

87 Nüvvab mezunlarından Hasan Kâşif, Emekli Sandığı Genel Müdür Muavinliğine kadar yükselmiştir.

88 Bunların başında Nüvvab'ın son müdürü ve sosyalist parti üyesi olan Beytullah Şişman gelirken, bunun
haricinde bu dönemde komünist ideolojiyi benimsemeleri sayesinde milletvekilliğine kadar yükselen Sabri
Demir ve İbrahim Şağırhocağlu gelmektedir.

Tablo1: Türkiye'de Hizmet Veren Bazı Nüvvablılar

Adı Soyadı	Çalıştığı Kurum	Görevi
Âdem Hablemitoğlu ⁸⁹	Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü	Memur
Ahmet Çalışır	Maliyeci	Memur
Ahmet Davutoğlu	İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Kuruluşu (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) ⁹⁰	Öğretim Üyesi
Ahmet İnen	Diyanet İşleri Başkanlığı	Din Görevlisi
Ahmet Rasim	Tıp	Kardiyolog
Ahmet Sever (Fotoğraf 9)	Milli Eğitim	Öğretmen
Ahmet Şevki Dinler	Diyanet İşleri Başkanlığı	Uşak İl Müftüsü
Ali Efendi	Milli Eğitim	Öğretmen
Ali Ertuğba	TBMM Matbaası	Editör
Ali Osman Can	Süleymaniye Kütüphanesi	Uzman
Basri Şenyurt	Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü	Personel Daire Başkanlığı
Basri Ülker	Emekli Sandığı	Uzman
Bilal Müzekka	Diyanet İşleri Başkanlığı	İzmit İl Müftüsü
Enver Türker		Avukat
Eşref Bilal		İşadamı
Ethem Ağlaç ⁹¹		İşadamı
Fahrettin Konuk	Hava Kuvvetleri Komutanlığı	Pilot ⁹²
Feyzullah Efendi	Milli Eğitim	Öğretmen
Fikret Üzgün		Veteriner
Hafız İsmail ?	Süleymaniye Kütüphanesi	Uzman
Hafız Nazif Esen	Bankacılık	Uzman
Hakkı Ulusoy		Fahri Din Görevlisi
Halil Aydoğdu	Diyanet İşleri Başkanlığı	İvrindi Müftüsü
Hasan Altinel	TBMM Matbaası	Editör
Hasan Hatipoğlu		İşadamı
Hasan Kâşif	Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü	Genel Müdür Muavini
Hasan Kılavuz	Zirai Donatım Kurumu	Memur
Hasan Tefik	?	Müftü
Hayreddin Ersal	Vakıflar Genel Müdürlüğü Kuyudu Kadime Arşivi	Uzman
Hayreddin Tunali	Bankacılık	Müdür
Hilmi Yurtsever	Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü	Memur

89 Kur'an-ı Kerim'i hafız etmiş bir Hafız olup, Necip Hablemitoğlu'nun babasıdır.

90 İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü edebiyat öğretmeni Nihat Sami Banarlı'nın Enstitüyü ziyaret eden dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e söylediği şu ifadeler Nüvvablıların Türkiye'de icra ettiği görevi en güzel şekilde açıklamaktadır. *'Türkiye'deki dini boşluk korkunç bir uçurum halini almıştır. Balkanlar'dan gelen bazı arkadaşlar olmasa okulda ders okutacak hoca bulunamayacaktır.'*

91 Nüvvab 3. Sınıfından terktir. Ankara Ticaret Odası Yönetim Kurulu Üyesi, Demokrat Parti Kurucu üyesidir.

92 Nüvvab hocası Nazif Konuk'un oğlu, aynı zamanda Nüvvab mezunlarından olan Fahreddin Konuk; Hava Kuvvetlerinde pilotluk yaparken uçağının arızalanması sonucu Eskişehir semalarında şehit olmuştur.

Hüdaî Nehbî (Fotoğraf 9)	Millî Eğitim	Öğretmen
Hüseyin Ayan	Atatürk Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi	Eski Edebiyat Profesörü
Hüseyin Cahit	Bankacılık	Memur
Hüseyin Hatipoğlu		İşadamı
Hüseyin Mahmut Hacıoğlu	Millî Eğitim	Öğretmen
Hüseyin Mutluer		İşadamı
Hüseyin Mülayim	Millî Eğitim	Öğretmen
Hüseyin Oğuz	Ankara Barosu	Avukat
Hüsni Hafız Basri	Millî Eğitim	Öğretmen
İbrahim Efendi	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi	Profesör
İbrahim Hüseyin	Millî Eğitim	Öğretmen
İbrahim Musa		Belediye Başkanı
İbrahim Tanır ⁹³	Fuat Köprülü Kütüphanesi	Uzman
İbrahim Yakup	Diyanet İşleri Başkanlığı	Nevşehir İl Müftüsü
İdris Kovancı	Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi	Profesör
İsmail Akdere	Diyanet İşleri Başkanlığı	Isparta İl Müftüsü
İsmail Ezherli	Diyanet İşleri Başkanlığı	Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı
İsmail Hatipoğlu	Yerel Yönetimler	Belediye Başkanı
Mazlum Tunalı	MTA	Memur
Mehmet Ali Efendi	Diyanet İşleri Başkanlığı	Din Görevlisi
Mehmet Kaşif	Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü	Memur
Mehmet Öztürk ⁹⁴	Diyanet İşleri Başkanlığı	Karacabey Müftüsü
Mehmet Sezer ⁹⁵	Millî Eğitim	Öğretmen
Mehmet Yılmaz	Millî Eğitim	Öğretmen
Muharrem Devocioğlu	Diyanet İşleri Başkanlığı	Diyanet İşleri Müşavere ve Dini Eserler İnceleme Kurulu Üyesi
Mursat Aysezen	Ankara Büyükşehir Belediyesi	Memur
Mustafa ?	Adıyaman	Müftü
Mustafa Ağlaç ⁹⁶		Memur
Mustafa İnen	Millî Eğitim	Öğretmen
Mustafa Mollaoğlu ⁹⁷	Diyanet İşleri Başkanlığı	Vaiz (Taşlı Tarla Merkez Camii)
Mustafa Reşit Akalın	Millî Eğitim	Öğretmen
Müzekka Gürbüz	Millî Eğitim	İstanbul İmam Hatip Lisesi
Nazif Konuk	Diyanet İşleri Başkanlığı	Bursa Müftü Yardımcısı
Nazif Ortalı	Millî Eğitim Bakanlığı	Fizik Öğretmeni
Nazmi ?		İşadamı
Necdet Yurtseven	Emekli Sandığı	Memur
Necip Efendi	Millî Eğitim	Öğretmen
Osman Güler	İç İşleri Bakanlığı	Emniyet Mensubu
Osman Gülmen ⁹⁸		İşadamı

93 Mustafa Hayri Efendinin damadıdır.

Osman Keskioglu ⁹⁹	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kuruluşu	Okutman
Osman Kılıç	Dışişleri Bakanlığı	Bürokrat
Osman Sevimli	Türk Silahlı Kuvvetleri	Albay
Ömer Şafak	Türk Silahlı Kuvvetleri	Albay
Rahim Başak	Emniyet Mensubu	Komiser
Remzi Aydın	Milli Eğitim	Fizik Öğretmeni
Sadık Fahri	Milli Eğitim	Öğretmen
Sadık Tekümit	Diyanet İşleri Başkanlığı	İmam, Hatip, Vaiz
Salih Efendi	Emekli Sandığı	Memur
Sıtkı Saf	İşadamı	
Şaban Mutluer ¹⁰⁰ (Fotoğraf 9)	Milli Eğitim, Sivil Toplum Örgütü	Sınıf Öğretmeni, Eskişehir İslami İlimler Vakfı Başkanlığı (15 yıl)
Şakir Akbaş ¹⁰¹	Diyanet İşleri Başkanlığı	Din Görevlisi
Şakir Haksöz	Milli Eğitim Bakanlığı	Vize müfütüsü
Şevki Yılmaz		İşadamı
Tevfik Hafız Basri	TC Başbakanlık	Mit Mensubu
Tevfik Öztürk	Banka Memuru	Uzman
Vasfi Öztürk	Emekli Sandığı	Memur
Yusuf Çerençe	Banka Memuru	Uzman
Yusuf Ziyaeddin Ersal	Diyanet İşleri Başkanlığı Mushaflar Kurulu Başkanlığı	Uzman

Kaynak: Osman Kılıç

Nüvvablıların Bulgaristan sınırları dışındaki faaliyetleri genel olarak Türkiye’de olmakla birlikte, Türkiye haricinde bazı ülkelerde de hizmetleri olmuştur. II. Dünya Savaşında Batı Trakya ve Makedonya Hitler ordusu tarafından işgal edilince, Büyük Bulgaristan’ın hayali sınırları içinde bulunan Makedonya ve Batı Trakya, Bulgaristan idaresine verilmiştir. Bu yıllarda, Bulgaristan Baş Müftülüğü hemen harekete geçerek Üsküp şehrinde Şumnu Medrese-i Aliyyesi ayarında bir medrese açmıştır. Bu kuruma Nüvvab âli kısım mezunlarından olup

94 Karacabey müftüsü Mehmet Öztürk’ün Karacabey’e yapmış olduğu hizmetlere Karacabeylilerin duyduğu derin sevgi ve saygı günümüzde de devam etmektedir. Bkz. <http://www.karacabeyblog.com/?p=19855>.

95 Emrullah Efendinin oğludur.

96 Nüvvab terktir.

97 Kur’an-ı Kerimi hıfz etmiş olup, Hafızdır.

98 “Bulgaristanda Türk Maarifi” isimli eseri bulunmaktadır.

99 Keskioglu’nun Bulgaristan ve Türkiye’de otuz iki adet telif eseri yayınlanmıştır. Keskioglu tarafından 13 eser Arapça’dan Türkçe’ye çevirmiştir. Yazarın yabancı dillere çevrilmiş eserleri de bulunmaktadır. Keskioglu, ilim dünyasına sağladığı katkılardan dolayı 1986 yılında Selçuk Üniversitesi tarafından “fahri doktor” unvanına layık görülmüştür. Nüvvab mezunlarının Bulgaristan’da yayınlamış olduğu İntibah, Dostluk, Emel, Medeniyet, Işık isimli dergi ve gazeteler dönemin Bulgaristan Türklerinin kültür hayatında etkili olmuştur. Bkz. (<http://vedatahmed.blogcu.com/osman-seyfullah-keskioglu-nun-hayati-hizmetleri-ve-eserleri-hak/8421545>).

Ali Mehmedov, “Bulgaristan Şumnu’daki Medresetü’n-Nüvvab’ın İslam Din Eğitimi Tarihindeki Yeri”, TC Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011, s. 58-59.

Şumnu Medrese-i Aliyyesi'nde muallimlik yapan Halil Ali Osman (Aydoğdu) kurucu müdür olarak atanmıştır.¹⁰² Aynı şekilde Gümölcinede benzer bir medrese açma teşebbüsü olmuş, ikinci dünya savaşı sonunda müttefiklerin galip gelmesi sonucu Makedonya ve Batı Trakya'nın Bulgaristan'dan alınmasıyla bu, gerçekleşmemiştir.

Fotoğraf 11: Nüvvab Salonunda Bulunan Hafız Müzekka Gürbüz'e Ait "Mektebim Nüvvab" Şiiri¹⁰³

100 Öğretmenlik yıllarında; Eskişehir 'in Bozan Köyü İlkokulunda, emeklilik yıllarında ise Eskişehir İslami İlimler Vakfı yöneticisi olarak görev yapmıştır. İdareciliği esnasında adı geçen vakıfta 300 hafız ve çok sayıda din görevlisi yetiştirmiştir. Şaban Mutluer ilmi ve sivil toplum faaliyetleri ile Eskişehir kültür hayatında derin izler bırakmıştır.

101 Nüvvaba talebe yetiştiren bir kurum olan Medrese-i Aliyye Mezunudur.

102 Halil Ali Osman (Aydoğdu) 1950 göçünde Türkiye'ye göç etmiş, Balıkesir in İvrindi ilçesine müftü olarak atanmıştır. Buradaki görevinden emekli olduktan sonra Bursa'ya yerleşmiş ve orada vefat etmiştir.

103 Hafız Müzekka Türkiye'ye göç ettikten sonra Gürbüz soyadı almış, İstanbul İmam Hatipte meslek dersleri öğretmeni olarak görev yapmıştır. Bu okuldaki talebeleri arasında Türkiye Cumhuriyetinin 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'da bulunmaktadır.

Dolayısıyla bu fikir kuvvede kalmış, fiile dönüşmemiştir. Ancak, Nüvvab mezunlarından Feyzullah Efendi, Türkiye Milli Eğitim Bakanlığından Gümölcine Türk Lisesine görevli muallim olarak gönderilerek burada bir süre hizmet vermiştir. Yani Nüvvab, Batı Trakya ile doğrudan olmasa da Türkiye aracılığı ile dolaylı olarak bir münasebette bulunmuştur. Ayrıca Saraybosna'da bulunan Gazi Hüsrev Bey Medresesi ile işbirliği yapmak amacıyla baş müftülük tarafından 1935-36 ders yılında Saraybosna'ya gönderilen heyette, Nüvvab'ın ilk mezunlarından Mehmed Fikri, heyetin bir üyesi olarak yer almıştır.¹⁰⁴

Sonuç

Osmanlı da reform edilmiş medreselerden olan Nüvvab Medresesinin ilk örneğini daha sonra Kudat Mektebi olarak adlandırılmış olan İstanbul Nüvvabı oluşturmaktadır. Şumnu Nüvvabı genel olarak İstanbul Nüvvabı ayarında olup, Bulgaristan'daki Müslüman Türk Azınlığının ihtiyaçlarına yönelik bazı farklılıkları bulunmaktadır. Osmanlıda medrese reformu yapılıp, bu okullar zamanın şartlarına göre ayarlanarak, Fatih zamanında açılan ve devrin en gözde yüksek öğretim kurumları olan Sahn-ı Seman Medreselerinin işlevselliğine ulaşılmaya çalışılmıştır. Şumnu Nüvvab Medresesi de hizmet vermiş olduğu çeyrek asırlık zaman diliminde, sınırlı imkânlarla sahip olmasına rağmen dini ve dünyevi ilimlerle donanımlı, beyni ve kalbini birlikte kullanabilen başarılı insanlar yetiştirerek adeta bunu başarmış bir kurumdur. Nitekim Şumnu Nüvvabının mezunları, Bulgaristan Müslüman Türk Azınlığının Osmanlı ile siyasi bağlarının kalmadığı bir zamanda, bahsedilen azınlığın kendi dünyasında adeta bir yıldız gibi parlayarak, onları aydınlatmıştır. Bu okulda verilen eğitim o kadar kalitelidir ki, Mısra gönderilen başarılı bir öğrenci olan Osman Keskioglu, El Ezher üniversitesinin kendisine fazladan bir şey kazandıracağını düşünmediği için, derslere girmek yerine kütüphanelerde araştırma yapmayı tercih etmiştir.

Şumnu Nüvvabı mezunlarının çok büyük kısmı 1950 yılında Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldığından, bundan sonraki hizmetlerine anavatanda devam etmişlerdir. Şaban Mutluer örneğinde olduğu gibi görev yaptıkları yerlerde sadece öğrencilerin değil, halkın'da büyük saygı ve sevgisini kazanarak silinmez izler bırakmışlar, sivil toplum örgütlerinde'de toplum yararına önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Karacabey müftüsü İbrahim Öztürk örneğinde olduğu gibi tek parti yönetiminden henüz yeni çıkan o zamanki Türkiye şartlarında halkın özlem duyduğu aydın tipini yansıtmaktadır. Ahmet Davutoğlu ve Osman Keskioglu örneğinde olduğu gibi Türkiyede öncü dini kurumların hizmete açılmasında önem-

95 Bu dönemde Romanya Müslümanlarının yoğun olarak yaşadığı Dobruca bölgesinin Mecidiye şehrinde, Nüvvab ayarında bir medrese bulunmaktadır. Burası da yıllarca Romanya Müslümanlarına eğitilmiş insan yetiştirmiştir. Türkiye'nin Romanya büyükelçisi Hamdullah Suphi'nin girişimleriyle lise düzeyine indirilerek o zamanlar Romanya sınırları içinde bulunan Moldova Gagavuzlarının bu okuldan eğitim alması sağlanmıştır. Romanya Müslümanlarının Nüvvabı sayılabilecek bu okul ile, Nüvvab Medresesi arasında herhangi bir ilişki kurulmamıştır.

li eksiklikleri doldurmuşlardır. Kısacası Şumnu Nüvvabı, verdiği eğitim sayesinde dini ve fenni alanda donanımlı, şahsiyet sahibi kaliteli insanlar yetiştirmiştir.

Her ne kadar zaman ve şartlar değişmiş olsa da günümüzde model arayışlarının devam ettiği Milli Eğitim kurumları için Nüvvab; başarısına ulaşılması hedeflenen bir kurum olmalıdır. Özellikle dini eğitim veren mesleki okullar ve ilahiyatların Nüvvabtan alacakları çok şey vardır. Günümüzde Milli Eğitimin, eğitim kurumları ve yetiştirilen öğrenci kalitesini arttırmaya yönelik olarak sürekli bir arayış içinde olduğu herkesçe malum olan bir gerçektir. Bunun için de eğitim tarihimizde, başarılı olmuş eğitim kurumlarının tespit edilmesi, çok iyi incelenmesi ve bunlardan faydalanılması gerekmektedir. İşte bunlardan birisi de Şumnu Nüvvab Medresesidir.

Kaynakça

I. Kaynak ve Araştırma Eserler

- ARSLAN, Hüseyin Çetin, **Türk Akıncı Beyleri ve Bölgenin İmarına Katkıları (1300-1451)**, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001.
- BAYRAM, S. ve H. Ersal, “Bulgaristanda Müftü Yardımcısı Yetiştiren Bir Vakıf Kuruluşu Nüvvap”, **Vakıflar Dergisi**, XX. Sayı, MAS Matbaacılık Ankara, 1988.
- ÇELİK, Gülfettin, “Osmanlı’da İskân Tarihi ve Ömer Lütfi Barkan, Osmanlıda Nüfus ve İskân Politikaları”, Ekim 2005-Haziran 2006, Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 10 Mart 2009.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, **Ölüm Daha Güzeldi**, Hece Yayınları, İstanbul, 2005.
- HACISALİHOĞLU, Mehmet, “Bulgaristan’da Bağımsızlıktan Günümüze Yer İsimlerinin Değiştirilmesi”, **Balkanlarda İslam Medeniyeti** (II. Milletlerarası Sempozyum Tebliğleri), Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003.
- ÇELİK, Mehmet, **Tanzimat in the Balkans: Midhat Pasha’s Governorship in the Danube Province (Tuna Vilayeti) 1864-1868**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, The Institute of Economics and Social Sciences, Ankara, 2007.
- İPEK, Nedim, **Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri (1877-1890)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- KILIÇ, Osman, **Kader Kurbanı**, Balkan Göçmenleri İktisadi Araştırma ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, (BİSAV), Ankara, 2002.
- KILIÇ, Osman, **46 Yıl Sonra Bulgaristan’da, Kutsal Topraklarda Bir Ay**, Ümraniye Belediyesi Yayınları, 2013.
- KIEL, Machiel, **The Incorporation of the Balkans into the Ottoman Empire 1353-1453**, *Turkey* Volume 1 Bizantium to Turkey (Edited by. Kate Fleet), Cambridge University Press, UK, 2009.
- KÖKSAL, Osman, **XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Ordugâh Kasabası Şumnu**, Araştırma Yayınları, Ankara, 2006.
- MEHMEDOV, Ali, **Bulgaristan Şumnu’daki Medresetü’n-Nüvvab’ın İslam Din Eğitimi Tarihindeki Yeri**, TC Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011.
- YEŞİLÇİÇEK, V. ve H. H. YILMAZ, “Milli Mücadele Döneminde Bulgaristan’da Müslüman Türk Azınlığına Yönelik Eğitim Faaliyetleri ve Nüvvab”, **Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk araştırma Merkezi Yayınları, Cilt II, Ankara, 2014.

II. İnternet Kaynakları

<http://vedatahmed.blogcu.com/osman-seyfullah-keskioglu-nun-hayati-hizmetleri-ve-eserleri-hak/8421545>

<http://www.karacabeyblog.com/?p=19855>

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/771/9804.pdf>